

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ**

**ΤΟΜΕΑΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ ΤΩΝ ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ**

Ερευνητικό Πρόγραμμα

Εκπόνηση έρευνας για την συντήρηση, ενίσχυση, ανακατασκευή και ανάδειξη παραδοσιακών λίθινων κατασκευών μεταξύ των οποίων και παραδοσιακών λίθινων γεφυρών.

Κατάθεση προκαταρκτικών διερευνητικών προτάσεων καθώς και τελικών προτάσεων για την υλοποίηση της ανασύλωσης – ανακατασκευής της «Πέτρινης Γέφυρας του Πασά»

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

**ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΠΟΥ ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΥΝ
ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΟΥ ΠΑΣΑ**

Το ερευνητικό έργο εκτελείται από το
Εργαστήριο Πειραματικής Αντοχής Υλικών και Κατασκευών (Ε.Π.Α.Υ.Κ.)
του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.)
με χρηματοδότηση από την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (Π.Δ.Μ.)
υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠ.ΠΟ.Α.)

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2023

Ερευνητικό Πρόγραμμα

Εκπόνηση έρευνας για την συντήρηση, ενίσχυση, ανακατασκευή και ανάδειξη παραδοσιακών λίθινων κατασκευών μεταξύ των οποίων και παραδοσιακών λίθινων γεφυρών.

Κατάθεση προκαταρκτικών διερευνητικών προτάσεων καθώς και τελικών προτάσεων για την υλοποίηση της ανασύλωσης – ανακατασκευής της «Πέτρινης Γέφυρας του Πασά»

Επιστημονικώς Υπεύθυνοι

Γεώργιος Χ. Μάνος, Ομότιμος Καθηγητής Α.Π.Θ.

Κωνσταντίνος Κατάκαλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Α.Π.Θ.

Σύνθεση Ερευνητικής Ομάδας

Δομοστατικοί Μηχανικοί

Λάμπρος Κωτούλας
Λάζαρος Μελίδης
Δημήτριος Μπαρές
Αλέξανδρος Χόρτης
Κατερίνα Κουκουβίκη

Αρχιτέκτονες Μηχανικοί

Ιωάννης Μούρτος
Ιορδάνης Σιναμίδης
Σταύρος Απότσος
Δημοσθένης Σάκκος

Τοπογράφοι Μηχανικοί

Ευστράτιος Στυλιανίδης
Ελένη Καραχάλιου
Ιωάννης Ταβαντζής
Ιωάννης Γιάνναρης

Μηχανικοί Δομικών Υλικών

Μαρία Στεφανίδου
Θεανώ Κόλτσου

Γεωτεχνικοί Μηχανικοί

Χρήστος Αναγνωστόπουλος
Γεωδυναμική

Υδραυλικοί Μηχανικοί

Κ.Α. Κατσιφαράκης
Ιωάννης Κοντός
Ηρακλής Νικολέτος

Αρχαιολόγοι

Κλεονίκη Κυρκοπούλου

Το ερευνητικό έργο εκτελείται από το

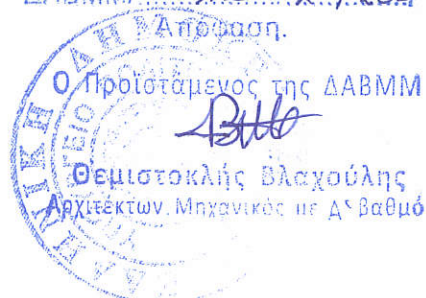
Εργαστήριο Πειραματικής Αντοχής Υλικών και Κατασκευών (Ε.Π.Α.Υ.Κ.)
του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.)

με χρηματοδότηση από την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας (Π.Δ.Μ.)

υπό την αιγίδα του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠ.ΠΟ.Α.)

Dr. K. Katsifarakis

Το παρόν σχέδιο συνοδεύει
την με αριθ. πρωτ. 266.3.3
ΥΠ. ΠΟ. ΑΤΙ Σ. Π. Π. ΠΟ. ΑΘΛ.
ΔΑΒΜΜ/ 22.11.2024

Απόφαση.
Ο Προϊστάμενος της ΔΑΒΜΜ
Θεμιστοκλής Βλαχούλης
Αρχιτέκτων Μηχανικός με Δ' βαθμό

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το υλικό που περιλαμβάνεται εδώ είναι αποτέλεσμα της μέχρι στιγμής ερευνητικής προσπάθειας της σύμβασης:

Εκπόνηση έρευνας για την συντήρηση, ενίσχυση, ανακατασκευή και ανάδειξη παραδοσιακών λίθινων κατασκευών μεταξύ των οποίων και παραδοσιακών λίθινων γεφυρών. Κατάθεση προκαταρκτικών διερευνητικών προτάσεων καθώς και τελικών προτάσεων για την υλοποίηση της ανασύλωσης – ανακατασκευής της «Πέτρινης Γέφυρας του Πασά»

Τα στοιχεία που συλλέχθηκαν μέχρι στιγμής παρατίθενται χωρίς να έχουν καταταχθεί με ακριβή χρονολογική σειρά.

Δίδονται τα στοιχεία του συγγραφέα κάθε πηγής

Τα στοιχεία της πηγής

Λεπτομέρειες σχετικά με την αναφορά στην συγκεκριμένη πετρογέφυρα.

Με τον τρόπο αυτό τεκμηριώνεται η αξιοπιστία της σχετικής πληροφορίας.

Οι σχετικές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν μέχρι στιγμής είναι:

Έργο του Ι. Λαμπρίδη με τίτλο «ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΑΓΑΘΟΕΡΓΗΜΑΤΩΝ» Μέρος Δεύτερο, σελίδα 152, που εκδόθηκε από το τυπογραφείο Ν. Ρουσόπουλου, το 1880 μ.Χ.

Βιβλίο του W.M. Leake "Travels in Northern Greece", δηλαδή «Ταξίδια στην Βόρεια Ελλάδα». Ημερομηνία έκδοσης 1835 μ.Χ.

Βιβλίο του F.C.H.L. ROUQUEVILLE "Voyage Dans La Grece" δηλαδή «Ταξίδια στην Ελλάδα». Η ημερομηνία έκδοσης είναι MDCCCXX, δηλαδή 1820 μ.Χ.

Έκθεση από τον ταγματάρχη του Ελληνικού στρατού Νικόλαο Θ. Σχινά που τυπώθηκε το 1886 μ. Χ.

Στις πηγές αυτές αναφέρονται επιγραμματικά και οι κατωτέρω που είναι πιο πρόσφατες:

5. Ημερολόγιο Δυτικής Μακεδονίας 1960, Τόμος Πρώτος.

6. Αρχείο Σιαπιστέων μνήμη. Λεύκωμα του Συλλόγου Σιαπιστέων Θεσσαλονίκης 1972.

7. Το γεφύρι του Πασά στον Αλιάκμονα. Ιστορία και παράδοση / κατά Δρόσος, Χρήστος Δημοσίευση: Γρεβενά: χ.ε., 2007.

8. ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΡΙΒΕΝΗΣ ΚΟΚΚΙΝΙΑ (ΣΟΥΜΠΙΝΟ) ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ 2013

Αυτή η γέφυρα ανατινάχθηκε την 14^η Απριλίου 1941 με εκρηκτικά από τις συμμαχικές δυνάμεις ώστε να διασφαλιστεί η υποχώρησή τους και να καθυστερήσει η προώθηση των Γερμανών προς Νότον μετά την εισβολή τους στην Ελλάδα την 6^η Απριλίου 1941.

Ο χαρακτηρισμός της Λιθόκτιστης Γέφυρας του Πασά ως Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ στις 18 Ιουνίου του 1990, Τεύχος Δεύτερο, Αριθμός Φύλλου 358.

Η έρευνα όλων αυτών των στοιχείων στα πλαίσια του παρόντος έργου έχει τους εξής επί μέρους στόχους:

- Χρονική περίοδος ανέγερσης και άλλες ιστορικές πληροφορίες σχετικές με την ανέγερση. Περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Α.
- Ο Λαμπρίδης [1] αναφέρει ως χρονολογία ανέγερσης το 1690.
- Ο W.M. Leake [2] βεβαιώνει την ύπαρξη και λειτουργία του το 1805
- Ο F.C.H.L. ROUQUEVILLE [3] βεβαιώνει την ύπαρξη και λειτουργία του περίοδο 1798-1801.
- Ο Νικόλαος Θ. Σχινάς [4] βεβαιώνει την ύπαρξη και λειτουργία του περίοδο πριν από το 1886.
- Υπάρχουν πολλές γραπτές μαρτυρίες για την ανατίναξή του το 1941.
- Υπάρχει επίσης προφορική μαρτυρία για την κατάρρευση ενός εναπομένουτος μετά την ανατίναξη μεσόβαθρου από την ισχυρή σεισμική ακολουθία με επίκεντρο την περιοχή του Μπούρινου το 1995.

Με βάση τα ανωτέρω θα πρέπει να γίνουν αποδεκτά τα κατωτέρω:

Η συγκεκριμένη πετρογέφυρα ανεγέρθηκε το 1690 και λειτουργούσε μέχρι το 1941 έχοντας συμπληρώσει περίπου 350 χρόνια λειτουργίας. Βρίσκεται σε ερειπώδη κατάσταση για τα τελευταία 81 χρόνια.

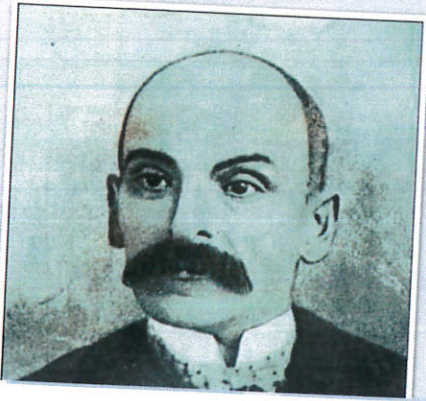

Έτος ανέγερσης του κτίσματος

Α) Υπάρχει καταγεγραμμένη πληροφορία από Κο. Ιωάννη Λαμπρίδη «Ένας Ηπειρώτης ανθρωπογεωγράφος του 19ου αιώνα, θερμός «εραστής» της Ηπείρου, <http://romiazirou.blogspot.com/2021/08/19.html>

Ο Ιωάννης Λαμπρίδης Λ. (1839 - 1891) ήταν Ηπειρώτης γιατρός και λόγιος από τα Άνω Πεδινά (παλαιά Άνω Σουδενά) Ζαγορίου. Ο Ιωάννης Λαμπρίδης τελείωσε την Ελληνική Σχολή του χωριού του το 1854 και στη συνέχεια φοίτησε στη Ριζάρειο Εκκλησιαστική Σχολή της Αθήνας μετά από παράτρηση του Γεώργιου Γεννάδιου και του Μητροπολίτη Ιωαννίνων Ιωαννίκιου. Αποφοίτησε το 1856 και σπούδασε στην Ιατρική Σχολή Αθηνών, όπου εκπόνησε και τη διδακτορική του διατριβή. Εργάστηκε ως γιατρός στο Τατάρ Παζαρτζίκ της Φιλιππούπολης, όπου παράλληλα δίδαξε ιστορία στην εκεί Ελληνική Σχολή. Μετεκπαιδεύτηκε στη Γερμανία την περίοδο 1865 -1868 (τουρκοκρατία) και έπειτα εγκαταστάθηκε στα Ιωάννινα όπου εργάστηκε ως γιατρός, όπου ανέπτυξε εθνική δράση. Διετέλεσε γραμματέας της Εμπορικής και Φιλολογικής Λέσχης "Η Πρόοδος" και συμμετείχε με σημαντικές δωρεές στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες της περιοχής χρηματοδοτώντας με υποτροφίες νέους από την Ήπειρο στη Ριζάρειο Σχολή και το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ενίσχυσε οικονομικά το χωριό του, την Ιερατική Σχολή Ιωαννίνων κ.α. Πέθανε το 1891 στην Αθήνα μετά από μακρά νοσηλεία στο Δρομοκαϊτείο Θεραπευτήριο.[1] Συμπεριλαμβάνεται μεταξύ των Ηπειρωτών Ευεργετών.[2] Προς τιμή του υπάρχει στο κέντρο της πόλης των Ιωαννίνων και στην περιοχή της Λούτσας ομώνυμη οδός.[3]

Ιωάννης Λαμπρίδης: Ένας Ηπειρώτης ανθρωπογεωγράφος του 19ου αιώνα, θερμός «εραστής» της Ηπείρου...

Ο Ιωάννης Λαμπρίδης την περίοδο της παραμονής του στα Ιωάννινα συγκέντρωσε σημαντικό ιστορικό και λαογραφικό υλικό, το οποίο δημοσίευσε σε μελέτες του σε περιοδικά και εφημερίδες της εποχής. Εστίασε στην ανάδειξη του Ηπειρωτικού Ελληνισμού, στην ελληνική παράδοση και τα εθνικά ιδεώδη. Τα έργα του επανάφερε στο φως και παρέδωσε στους ερευνητές αλλά και στο ευρύτερο κοινό το 1971 η Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών[1]:

Εναίσιμος περί γάμου πραγματεία..., Ιωάννινα 1871.

Αυτοσχέδιο προσλαλιά εν τη του Μοναστηρίου της Βελλάς πανηγύρει εκφωνηθείσα ..., Ιωάννινα 1871

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ
ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

Management system as per
ISO 9001 : 2015

Quality Management Systems-Requirements

ΔΙΑΤΑΞΗ
ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ

3

Περί των εν Ηπείρω αγαθοεργημάτων (μέρη Α' και Β'), Αθήναι 1880

Ο Τεπελενλής Αλή Πασάς, Αθήναι 1887.

Περιγραφή της πόλεως των Ιωαννίνων, Αθήναι 1887.

Κουρεντιακά και Τσαρκοβιστιακά, Αθήναι 1888.

Περιγραφή των Κατσανοχωριών, Αθήναι 1888.

Μέτσοβον και Σεράκου, Αθήναι 1888.

Ιερά εν Ηπείρω σκηνώματα κλπ, Αθήναι 1888.

Πογωνιακά, Αθήναι 1889.

Ζαγοριακά Α', Αθήναι 1889.

Ζαγοριακά Β', Αθήναι 1889.

Τα Σουλιωτικά, Αθήναι 1890.

Πολιτική εξάρτησις και διοικήσις Μαλακασίου, Αθήναι 1887

Περί Καραμουρατίας και Καραμουρατατών, Αθήνα: 1888.

Η πληροφορία αυτή είναι καταγεγραμμένη στον έργο του Ι. Λαμπρίδη με τίτλο «ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΗΠΕΙΡΩ ΑΓΑΘΟΕΡΓΗΜΑΤΩΝ» Μέρος Δεύτερο, σελίδα 152, που εκδόθηκε από το τυπογραφείο Ν. Ρουσόπουλου, το 1880

Γενικά της επαρχίας Γρεβενών αγαθοεργήματα.

Εἰς τὰ γενικά της επαρχίας ταύτης αγαθοεργήματα ὑπάγονται·

α.) Δύο γέφυραι· 1) Ἡ ἐν τῇ θέσει «Σούμπινόν», ἐπωνυμουμένη τοῦ Πασᾶ, ὑφ' ἣν διέρχεται ὁ Ἀλιάκμων καὶ ἦν ἐκτίσεν (1690) Μαχμούτ πασᾶς τις· καὶ 2) Ἡ ὑπὸ τὸ χωρίον «Κηταρεῖον», ὑφ' ἣν διέρχεται ὁ ποταμὸς Βε-

— 153 —

ρέτιχο καὶ ἦν ἐκτίσεν ὁ ἐξ Ἀργυροκάστρου Μουσταφᾶ Ἀγάς, ὁ ἐπιλεγόμενος Σπανὸς διὰ γρ. 50,000. Ἴνα δὲ καὶ τὰ μέσα τῆς ἐπισκευῆς ὁ αἰδίδιμος οὗτος χορηγήσῃ, ὠκοδόμησε παρὰ τῇ γεφύρᾳ ταύτῃ ξενῶνα, ἀφ' οὗ γρ. 400 ἐτ. εἰσπράττονται. Σημειωτέον δὲ, ὅτι παρὰ τῷ μνημείῳ τούτῳ τῆς φιλανθρωπίας εὕρισκεται καὶ ὁ τάφος ἐκείνου, τὴν εὐλογίαν τῶν διαβατῶν ἐπισύρων.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ
ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

Management system as per
ISO 9001 : 2015

Quality Management Systems-Requirements

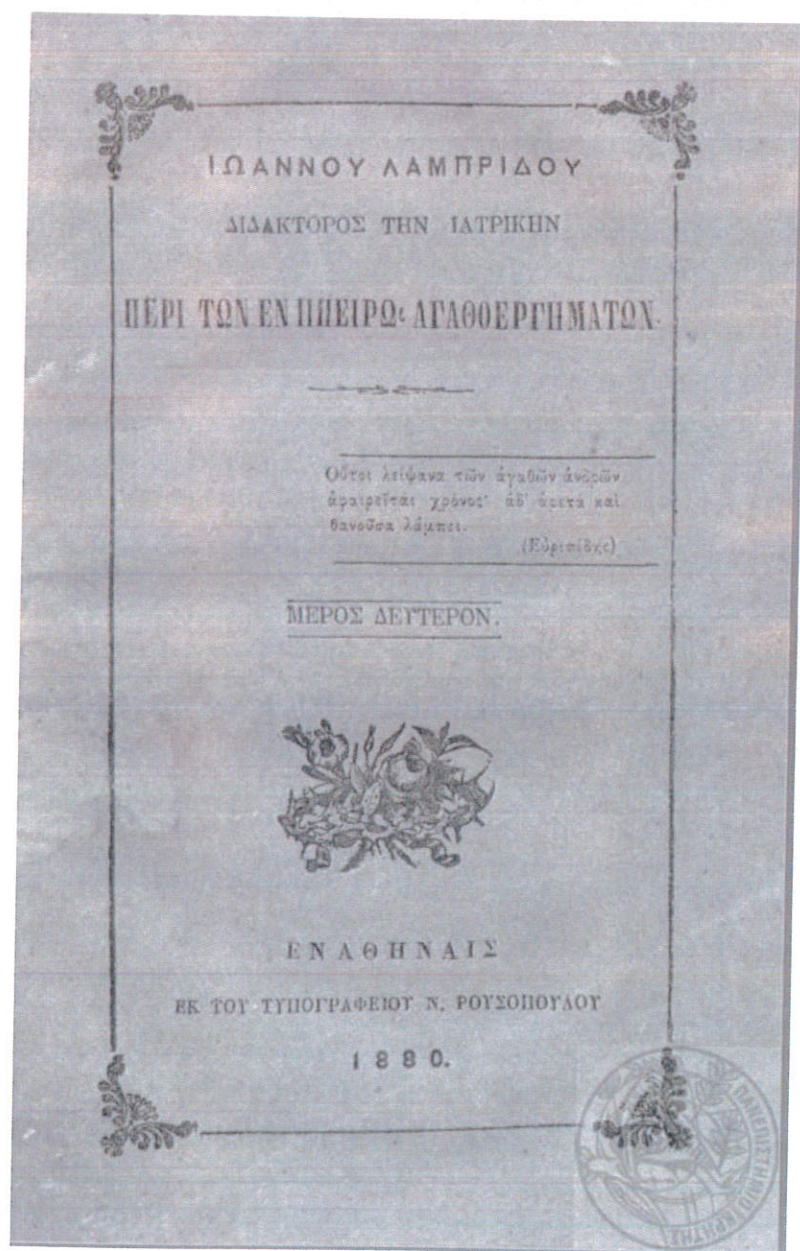
ΔΙΑΤΑΞΗ
ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ

4

Η σχετική αναφορά γίνεται στο εδάφιο όπου καταγράφονται αγαθοεργήματα της επαρχίας Γρεβενών που ανήκε διοικητικά στην Περιφέρεια της Ηπείρου την εποχή της συγγραφής του έργου του Ι. Λαμπρίδη. Αναφέρονται στο σημείο αυτό του βιβλίου δύο γέφυρες: 1) Η πρώτη στην θέση «Σούμπινο» την σημερινή κοινότητα με την ονομασία Κοκκινιά. Η γέφυρα αυτή με την ονομασία Γέφυρα του Πασά, από όπου διέρχεται ο ποταμός Αλιάκμων, αναφέρεται από τον συγγραφέα ότι την έκτισε ο Μαχμουτ Πασάς το 1690. Δεν είναι προς το παρόν γνωστή η πηγή αυτής της πληροφορίας που καταγράφεται από τον συγγραφέα.

Η δεύτερη γέφυρα κάτω από το χωριό Κηπαρειό, σημερινή ονομασία Κηπουρειό, την έκτισε ο Αγάς του Αργυροκάστρου Μουσταφάς, ο επονομαζόμενος Σπανός με 50000 γρόσια.

ρίνα, Περιβόλιον, Ἀβδέλα, Σμιζι καὶ Μεσολοῦριον. Ἔτεροι δὲ τινες διατηροῦσι τὰ Σχολεῖα αὐτῶν τὰνάπαλιν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος, τὸ μὲν ἕνεκα τοῦ πνιγροῦ καύσωνος, τὸ δὲ ἵνα βοηθῶνται ἐν ταῖς ἐργασίαις αὐτῶν οἱ γονεῖς ὑπὸ τῶν παιδῶν (sic) εἰς τὴν δευτέραν δὲ κατηγορίαν ὑπάγονται ἐκ μὲν τοῦ πρώτου τμήματος αἱ κοινότητες Γρεβενᾶ, Βοδεντοικὸν, Λάβδα, Μαυρορόρος, Τρίστα καὶ Μαυραναῖοι Ἐκ δὲ τοῦ δευτέρου αἱ Ἀβίτσι, Κριθαράκια, Ρακτοσίριστα καὶ Σπάτα· ἐκ δὲ τοῦ τρίτου, αἱ Γκιρτάδες καὶ Μοραχίτη, καὶ ἐκ τοῦ τετάρτου τὸ Πισκόν.

Ἄξιον δὲ περιργείας εἶνε, ὅτι προπαγάνδα τις Ῥωμουνικῆ, πιστευοῦσα ὅτι μετ' οὐ πολὺ ἡ κυριαρχία τῆς Ῥωμουνίας θὰ ἐπεκταθῆ καὶ ἐπὶ τῆς Ἡπείρου (!!), ἤρξατο πρὸ ἐτῶν (1870) νὰ διατηρῆ διδάσκαλον ἐν Ἀβδέλῃ δι' 7,000 γρ. κατ' ἔτος, διδάσκοντα ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος καὶ Ῥωμουνικά. (1)

Γενικὰ τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν ἀγαθοεργήματα.

Εἰς τὰ γενικὰ τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἀγαθοεργήματα ὑπάγονται·

α.) Δύο γέφυραι· 1) Ἡ ἐν τῇ θέσει «Σούμπινο», ἐπωνυμουμένη τοῦ Πασά, ὑφ' ἣν διέρχεται ὁ Ἀλιάκμων καὶ ἣν ἐκτίσεν (1690) Μαχμουτ πασᾶς τις· καὶ 2) Ἡ ὑπὸ τὸ χωρίον «Κηπαρειὸν», ὑφ' ἣν διέρχεται ὁ ποταμὸς Βε-

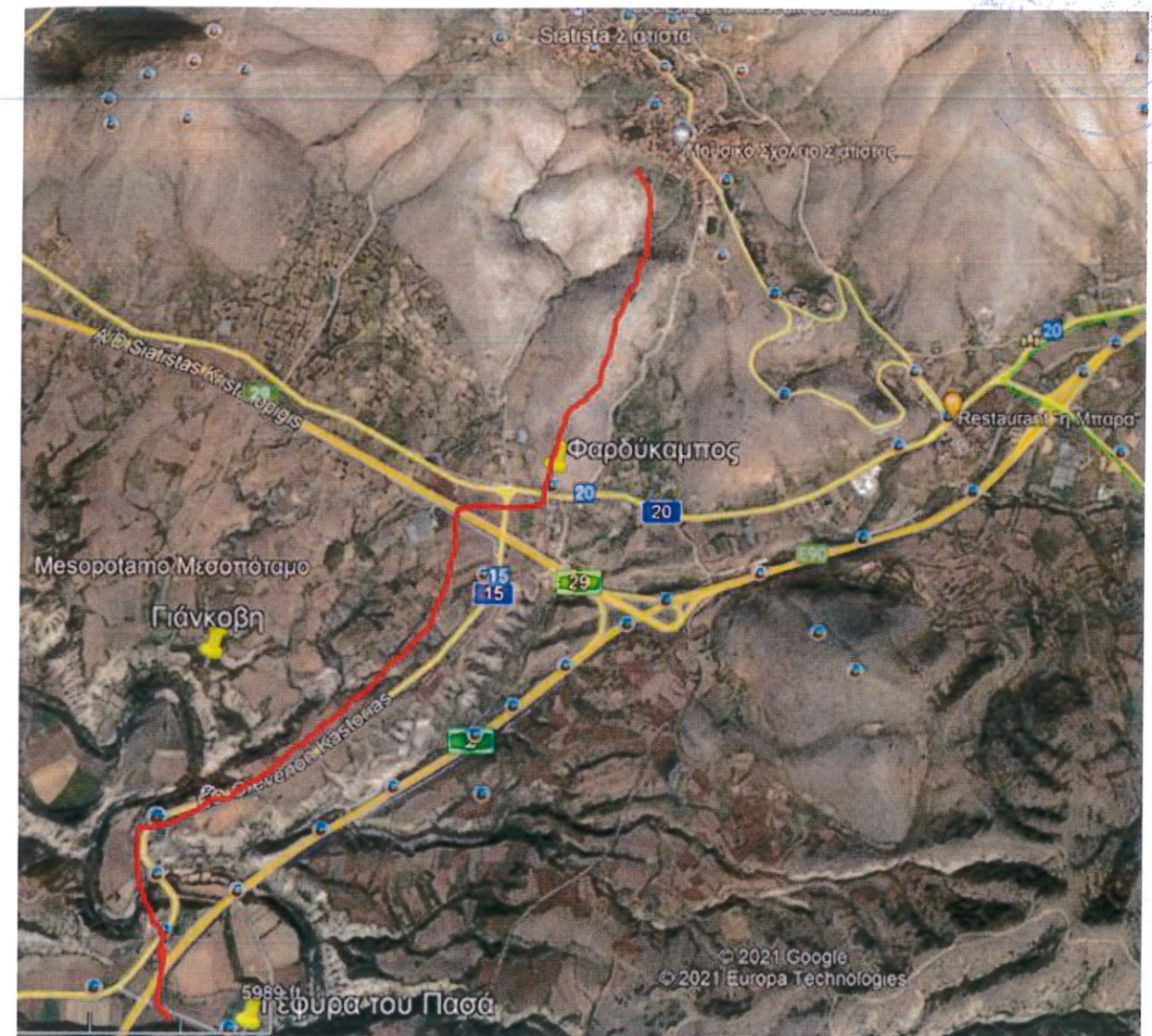
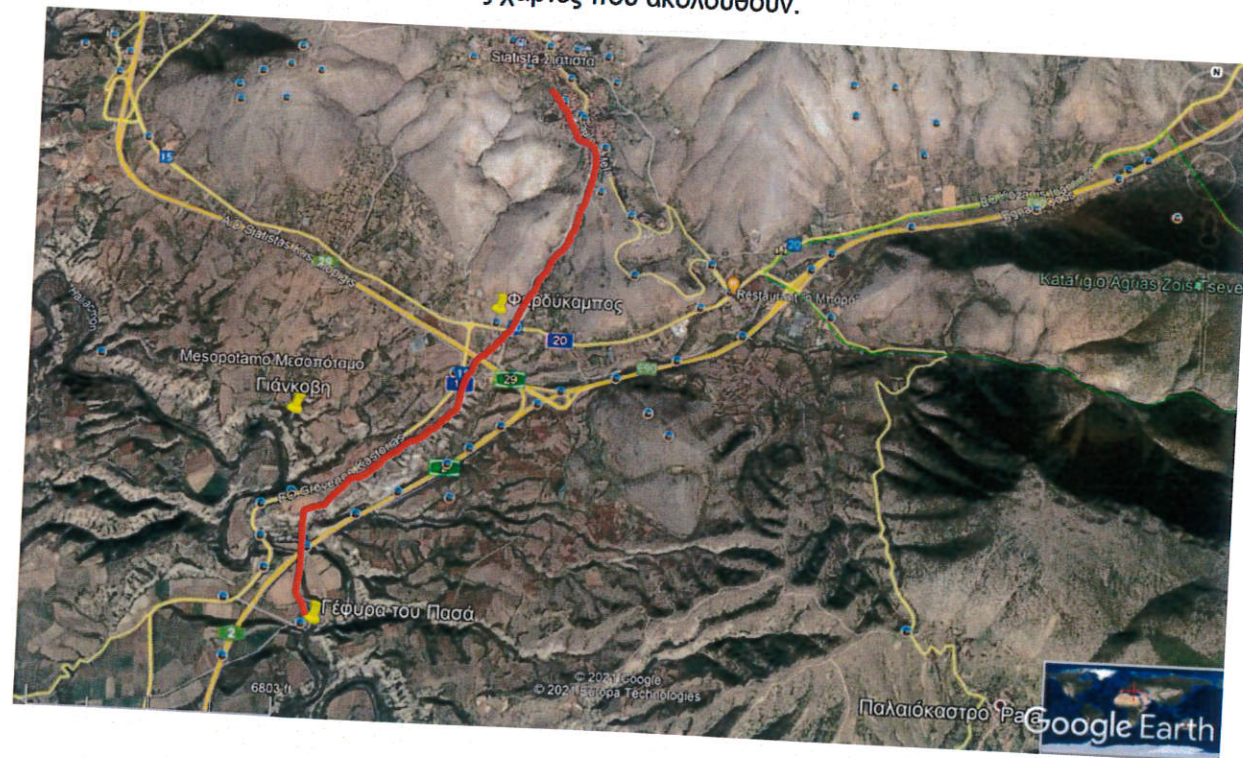
(1) Σχολεῖον τοιοῦτον πρὸ διετίας ἤδη διατηρεῖ καὶ ἐν Περιβολίῳ καὶ ἀλλαγῶν ἐν τῷ πρώτῳ θέματι ἡ αὐτὴ Ῥωμουνικὴ προπαγάνδα. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν Ἰωαννίνοις καταγίνεται καὶ μοχθεῖ αὐτὴ καὶ περὶ ἐγκαταστάσεως Ῥωμουνικοῦ πρακτορείου Ἀξιόσεις παράλογοι τοῦ Ῥωμουνικοῦ ἔθνους καὶ ἐπὶ τῆς Ἡπείρου, ἵνα δι' αὐτῆς ἐνωθῶσι μετὰ τῆς μητρὸς των Ἰταλίας. Ἀλλ' ἡ ἀπόστασις μεγίστη καὶ δυσχερεστάτη ἡ ἐπιτυχία· ἐπεὶ πολλὰ μεταξὺ οὐρεῶν τε σκίβεντα, θάλασσαν τε ἤχησσαν.

Β) Υπάρχει καταγεγραμμένη αναφορά στην πετρο-γέφυρα του Πασά στο Βιβλίο του W.M. Leake "Travels in Northern Greece", δηλαδή «Ταξίδια στην Βόρεια Ελλάδα» και στα κεφάλαια που αφορούν τις περιγραφές του συγγραφέα για διάφορες τοποθεσίες και κοινότητες τις Μακεδονίας. Το σημαντικό συμπέρασμα αυτής της περιγραφής είναι η επιβεβαίωση της ύπαρξης της πετρογέφυρας του Πασά με τα έξι τόξα ανοίγματα το 1805.

Αναφορά στην πετρο-γέφυρα του Πασά γίνεται στο Βιβλίο του W.M. Leake "Travels in Northern Greece", δηλαδή «Ταξίδια στην Βόρεια Ελλάδα» και στα κεφάλαια που αφορούν την Μακεδονία. Ο συγγραφέας αποβιβάστηκε στην Αυλώνα στις 4 Δεκεμβρίου του 1804. Αναχώρησε από τα Γρεβενά για την Σιάτιστα το πρωί (6.35 π.μ.) στις 4 Σεπτεμβρίου 1805. Στις 9.30 π.μ. το πρωί έφτασε στο Χάνι που βρισκόταν δίπλα στην γέφυρα του Πασά και σήμερα είναι κατεστραμμένο. Ο συγγραφέας περιγράφει συνοπτικά τα έξι τόξα-ανοίγματα της γέφυρας που την κατονομάζει με το τουρκικό όνομα "Pasha Kiyri" καθώς και τον προσανατολισμό της ροής του ποταμού. Στην συνέχεια ο συγγραφέας αναχωρεί από το Χάνι στις 10.30 π.μ., δεν περνάει την γέφυρα αλλά κατευθύνεται διασχίζοντας το ποτάμι μέρος που απέχει από το γεφύρι περίπου 0.5χλμ και συνεχίζει με κατεύθυνση Βόρεια προς την Σιάτιστα αφήνοντας στο αριστερό χέρι (Δυτικά) το σημερινό εγκαταλειμμένο χωριό Γιάνκοβη και φθάνει στην Χώρα της Σιάτιστας στις 11.45 π.μ.

Η διαδρομή αυτή σημειώνεται στους χάρτες που ακολουθούν.

Όπως μπορεί να δει κανείς, η διαδρομή αυτή ακολουθεί εν πολλοίς την σημερινή χάραξη της παλιάς οδικής σύνδεσης Γρεβενά-Σιάτιστα-Κοζάνη μέχρι το Φαρδύκαμπο και στην συνέχεια ακολουθώντας μια από τις αναβάσεις της Νότιας πλευράς του ορεινού όγκου για να φθάσει στην συνοικία Χώρα της Σιάτιστας. Έχει σημειωθεί η πρόσβαση στην Σιάτιστα που βρίσκεται Ανατολικά του Φαρδύκαμπου αλλά υπάρχουν και εναλλακτικές διαδρομές Δυτικά του Φαρδύκαμπου.

Το σημαντικό συμπέρασμα αυτής της περιγραφής είναι η επιβεβαίωση της ύπαρξης της πετρογέφυρας του Πασά με τα έξι τόξα ανοίγματα το 1805.

Ουίλιαμ Μάρτιν Ληκ (William Martin Leake) Γεννήθηκε στο κέντρο του Λονδίνου, στο Μείφιαρ (Mayfair), στις 14 Ιανουαρίου 1777. Η οικογένειά του διακρινόταν για τα ανδραγαθήματά της και την πολυμάθειά της, παραδόσεις που θα συνδύαζε εντυπωσιακά ο Ουίλιαμ Ληκ στη μετέπειτα καριέρα του. Το 1794 ορκίστηκε ανθυπολοχαγός του πυροβολικού του βρετανικού στρατού. Το 1815 αποστρατεύτηκε με τον βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Το 1838 νυμφεύτηκε την Ελιζαμπεθ Ρέυ (Elizabeth Wray), χήρα του φίλου του Ουίλιαμ Μάρσντεν (William Marsden). Πέθανε στο Μπράιτον της Αγγλίας, στις 6 Ιανουαρίου του 1860. Ο σημαντικότερος βιογράφος του, Ουίλιαμ Μάρσντεν, σημειώνει αποφθεγματικά: Είναι πράγματι δύσκολο να βρεις ανθρώπους σαν τον συνταγματάρχη Ληκ, που ενώ είχε δει τόσο πολλά, κάνει τόσο πολλά και διαβάσει τόσο πολλά, ήταν απρόθυμος να επιτρέψει να γίνουν τα γεγονότα του βίου του αντικείμενο γενικότερης συζήτησης. Στα δεκαπέντε του χρόνια, ο Ουίλιαμ Ληκ μπήκε στη Βασιλική Στρατιωτική Ακαδημία της Αγγλίας, όπου –πέραν της στρατιωτικής εκπαίδευσης– διδάχθηκε την εκτίμηση εδάφους, την τοπογραφία και τα μαθηματικά, που θα απέβαιναν ανεκτίμητα στη μελλοντική του έρευνα, για τη χωρογραφία και τη χαρτογραφική καταγραφή περιοχών που μελέτησε. Ολοκλήρωσε τις στρατιωτικές του σπουδές και την 1 Ιανουαρίου 1794 ορκίστηκε ανθυπολοχαγός του πυροβολικού.[10]

Έζησε τέσσερα χρόνια στις Δυτικές Ινδίες και το καλοκαίρι του 1798 επέστρεψε στο κέντρο εκπαίδευσης του Πυροβολικού, στο Γούλιτς του Λονδίνου, μέχρι τον Οκτώβριο, οπότε εκλήθη να συμμετάσχει σε αγγλική στρατιωτική αποστολή στην Τουρκία, γεγονός που άλλαξε την πορεία της καριέρας του. Τον Ιανουάριο του 1800 η αποστολή διατάχθηκε να βοηθήσει τον τουρκικό στρατό στην Αίγυπτο, την οποία είχε καταλάβει ο στρατός του Ναπολέοντα από τον Ιούλιο του 1798. Ο Ληκ και η ομάδα του διέσχισαν τη Μικρά Ασία μέχρι την Κιλικία και από εκεί πέρασαν στην Κύπρο, όπου έμαθαν ότι είχε υπογραφεί συνθήκη μεταξύ του Μεγάλου Βεζίρη της Αιγύπτου και των Γάλλων και έτσι η αποστολή επανακλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Ο Ληκ δεν επέστρεψε αμέσως, αλλά επισκέφθηκε αρχαίες θέσεις στη Λυκία και τη Μυσία, κρατώντας λεπτομερές ημερολόγιο, το οποίο και δημοσίευσε το 1824.[11]

Τον Ιούνιο του 1800 επέστρεψε για λίγο στην Πόλη, μέχρις ότου νέες εχθροπραξίες ξέσπασαν στην Αίγυπτο και διατάχθηκε ξανά να βοηθήσει τον τουρκικό στρατό εκεί. Ως λοχαγός, πλέον, ο Ληκ έφτασε στην Αίγυπτο τον Μάρτιο του 1801 και παρά τη συνθηκολόγηση των Γάλλων παρέμεινε μέχρι τον Μάρτιο του 1802. Αποστολή του ήταν να χωρομετρήσουν την περιοχή, από τους καταρράκτες του Νείλου μέχρι τη θάλασσα, μαζί με τον Ουίλιαμ Χάμιλτον (1777-1859), τον γραμματέα του λόρδου Έλγιν που τότε ήταν πρεσβευτής της Αγγλίας στην Κωνσταντινούπολη. Ο Χάμιλτον και ο Ληκ ταξίδεψαν αρκετά στην Αίγυπτο και τη Συρία, όταν τον Ιούνιο του 1802, από την Αλεξανδρέττα της Κιλικίας, επιβίβαστηκαν στη θαλαμηγό «Μέντωρ» του λόρδου Έλγιν και ήρθαν με τον συνταγματάρχη Τζων Σκουάιρ (1780-1812) (John Squire) στην Ελλάδα, όπου περιηγήθηκαν την Αττική, Βοιωτία, Φωκίδα, Αργολίδα και Κορινθία. Τον Σεπτέμβριο του 1802 ταξίδεψε μαζί με τον Χάμιλτον προς την Αγγλία στο πλοίο «Μέντωρ», το οποίο μετέφερε μέρος των μαρμάρων που είχε αποσπάσει ο Έλγιν από τον Παρθενώνα. Το πλοίο βυθίστηκε έξω από τα Κύθηρα, οι δύο φίλοι σώθηκαν, όχι όμως και οι πολύτιμες σημειώσεις του Ληκ για την τοπογραφία της Αιγύπτου. Επέστρεψε στο Λονδίνο τον Ιανουάριο του 1803.

Τον Σεπτέμβριο του 1804 ανέλαβε τη διαπραγμάτευση με τους διοικητές των επαρχιών της ευρωπαϊκής Τουρκίας για την αμυντική θωράκιση των περιοχών τους έναντι της απειλής των Γάλλων. Έτσι, ο Ληκ θα βρεθεί ξανά στον ελλαδικό χώρο. Μετά από σύντομη επίσκεψη στη Μάλτα, την Κέρκυρα και τη Ζάκυνθο, έφτασε στην Αυλώνα της Βορείου Ηπείρου τον Δεκέμβριο του 1804. Έδρα του για ένα και πλέον χρόνο θα γινόταν τα Γιάννενα, πρωτεύουσα του πασαλικιού του Αλή πασά, όπου ενεργούσε

ως πρόξενος της χώρας του. Από τότε και μέχρι τον Φεβρουάριο του 1807 ταξίδεψε συνεχώς μεταξύ Ηπείρου, Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Ρούμελης και Πελοποννήσου με σκοπό την καταγραφή χρήσιμων δεδομένων και την κατόπτευση του χώρου για στρατιωτικούς λόγους. Παράλληλα ο Ληκ προσδιόριζε αρχαιολογικούς χώρους με μία ζηλευτή ακρίβεια και, έχοντας στο ένα χέρι τον Πausanias και τον Στράβωνα και στο άλλο τον Εξάντα και τον Θεοδόλιχο, συνέκρινε την αρχαία με τη νέα γεωγραφία.[12]

Όταν τον Φεβρουάριο του 1807 ξέσπασε πόλεμος μεταξύ Αγγλίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ο Ληκ συνελήφθη και φυλακίστηκε στη Θεσσαλονίκη, αλλά τελικά κηρύχθηκε ελεύθερος μερικά μήνες να δραστηριοποιηθεί στη φρεγάτα «Θέτις». Ο Άγγλος πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη Σερ Άρθουρ Πάτζετ (Sir Arthur Paget) (1771-1840) ανέθεσε τότε στον Ληκ να συναντηθεί με τον Αλή πασά και να προσπαθήσει να τον πείσει να αναλάβει ο δεύτερος πρωτοβουλία για τη συμφιλίωση της Αγγλίας με την Πύλη, ασκώντας όλη του την επιρροή. Η μυστική συνάντηση του λοχαγού με τον πασά έγινε κοντά στη Νικόπολη, τη νύχτα της 12ης Νοεμβρίου 1807.[13]

Το 1813 πήρε τον βαθμό του αντισυνταγματάρχη και το 1815 αποστρατεύθηκε.

Το 1810 επέστρεψε στην πατρίδα του και άρχισε να επεξεργάζεται το υλικό που έφερε από την Ελλάδα με σκοπό να το παρουσιάσει στο κοινό σε μια σειρά εκδόσεων από το 1814 μέχρι το 1859. Τις ταξιδιωτικές του περιηγήσεις στην Ελλάδα, από το 1804 μέχρι το Φεβρουάριο του 1810, περιγράφει στα δύο έργα του Ταξίδια στον Μοριά και Ταξίδια στη βόρεια Ελλάδα.[14] Το 1839 δώρισε στο Βρετανικό Μουσείο δέκα μαρμάρια γλυπτά, που είχε φέρει από την Ελλάδα, ένα από τα οποία –μία προτομή του Αισχίνη, που βρέθηκε στα Μπιτόλια–[15] ήταν δώρο του Αλή πασά. Απεβίωσε τον Ιανουάριο του 1860, πλήρης ημερών, μετά από ξαφνική αρρώστια. Στο κοιμητήριο του Κένσαλ Γκρην (Kensal Green) του Λονδίνου τον συνόδεψε ο Έλληνας πρεσβευτής στην Αγγλία, Σπυρίδων Τρικούπης.[16]

Το 1814 έγινε μέλος της φιλελληνικής εταιρείας Ντιλετάντι (Dilettanti), το 1815 εταίρος της Βασιλικής Λογοτεχνικής Εταιρείας, καθώς και μέλος της Βερολίνειας Ακαδημίας Επιστημών. Ήταν ο ιδρυτής της Βασιλικής Γεωγραφικής Εταιρείας της Βρετανίας. Ήταν δεινός αρχαιολογικός και ιδιαίτερα συλλέκτης αρχαίων ελληνικών νομισμάτων. Το 1854, δημοσίευσε το έργο με τίτλο Numismata hellenica και το 1859 παράρτημα του έργου με τίτλο A supplement to numismata hellenica. Κατάρτισε σπουδαίες και πλούσιες συλλογές αρχαίων ελληνικών αντικειμένων τα οποία σήμερα κοσμούν το Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου καθώς και του Κέιμπριτζ της Αγγλίας. Σύμφωνα με τη διαθήκη του η εξαιρετική συλλογή αρχαίων νομισμάτων, σφραγιδολιθίων, αγγείων και η βιβλιοθήκη του πουλήθηκαν στο Πανεπιστήμιο του Κέιμπριτζ, έναντι 5.000 λιρών και απόκεινται σήμερα στο μουσείο Φιτζγουίλιαμ (Fitzwilliam) του Κέιμπριτζ. Συνέγραψε και εξέδωσε πλέον των δέκα σπουδαίων έργων και πληθώρα (πάνω από 30) επιστημονικών άρθρων, κυρίως ελληνικού ενδιαφέροντος, επιτελώντας έτσι τεράστιο έργο για την ιστορία και αρχαιολογία της Ελλάδας.

TRAVELS

IN

NORTHERN GREECE.

BY

WILLIAM MARTIN LEAKE,

LATE LIEUTENANT-COLONEL OF THE ROYAL ARTILLERY,
HON. D.C.L. IN THE UNIVERSITY OF OXFORD,
F.R.S.ONE OF THE VICE-PRESIDENTS OF THE ROYAL SOCIETY OF LITERATURE,
AND OF THE ROYAL GEOGRAPHICAL SOCIETY,
MEMBER OF THE ROYAL ACADEMY OF SCIENCES AT BERLIN,
AND CORRESPONDING MEMBER OF THE ROYAL INSTITUTE OF PARIS.

IN FOUR VOLUMES.

VOL. I.

LONDON:

J. RODWELL, NEW BOND STREET.

1835.

Sept. 4.—From Grevená to Siátista. At 6.35 we descend in a quarter of an hour from the Metropolis to the Musulman quarter, which has a ruinous and wretched appearance, like all the Turkish villages of Greece. After following the left bank of the river for a quarter of an hour, we turn to the left across an undulated country, intersected by narrow valleys, where the cultivated land is mixed with woods of oaks. Neither the olive nor the mulberry for the silkworm, are grown in this country, which produces scarcely any thing but grain and cattle, with a little wine; but carts, which are not to be met with in the great plains of Arta, Ioánnina, or Arghyrókastro, are used in agriculture; they are drawn by two oxen, run upon four solid trucks, and have a square space for the load, inclosed within wattled sides.

At 7.45 we pass to the left of the small Turkish

VI.]

MACEDONIA.

305

village of Kubla, and at 8.30, opposite to another similar hamlet called Dovrádo, we cross a small branch of the Vistrítza. From thence the road traverses a rich and pleasant country of the same description as before, but little cultivated, until at 9.30 we arrive at a khan, and a high narrow bridge of six arches called Pashá Kiúpri, which crosses the Vistrítza just at the point where, after having pursued an easterly course, it turns to the south along the foot of Mount Búrino.

Γ) Υπάρχει καταγεγραμμένη αναφορά στην πετρο-γέφυρα του Πασά στο Βιβλίο του F.C.H.L. POUQUEVILLE "Voyage Dans La Grece" δηλαδή «Ταξίδια στην Ελλάδα» και στα κεφάλαια που αφορούν τις περιγραφές του συγγραφέα για διάφορες τοποθεσίες και κοινότητες τις Μακεδονίας.

Ο F.C.H.L. POUQUEVILLE γεννήθηκε στις 4 Νοεμβρίου του 1770 στο Λε Μερλερό (Le Merlerault) του νομού Ορν της Νορμανδίας. Αρχικά ήταν ιερέας στη Μονμαρσέ (Montmarcé) και αργότερα βοηθός του Δημάρχου παραιτούμενος από τον κλήρο. Σπούδασε ιατρική στο Παρίσι υπό τον Αντουάν Ντυμπουά υπό τον οποίο συμμετείχε, ως χειρουργός, σε επιστημονική αποστολή συνοδεύοντας τον Μεγάλο Ναπολέοντα στην εκστρατεία του στην Αίγυπτο. Τότε συνέγραψε την πρώτη του μελέτη για την πανώλη, στηριζόμενος σε δικές του παρατηρήσεις. Λόγω όμως σοβαρής ασθένειας έλαβε αναρρωτική άδεια. Επιστρέφοντας στη Γαλλία με το εμπορικό σκάφος «Παναγία του Μαυροβουνίου» τούτο καταλήφθηκε από Αλγερινούς πειρατές στη περιοχή της Καλαβρίας απ' όπου και μεταφέρθηκε σιδηροδέσιμος μέσω του Ναυαρίνου στην Τριπολιτσά, όπου και κρατήθηκε αιχμάλωτος δέκα περίπου μήνες, λόγω του τότε Γαλλοτουρκικού πολέμου. Στο διάστημα αυτό παρέιχε εξαιρετες ιατρικές υπηρεσίες στον Βαλή του Μωρέα Μουσταφά πασά, ο οποίος όμως το 1798 τον έστειλε στην Κωνσταντινούπολη, όπου και ρίχτηκε στη φυλακή του Γεντί Κουλέ. Εκεί παρέμεινε έγκλειστος για δύο χρόνια και απελευθερώθηκε το 1801, μετά την παρέμβαση του Γάλλου πρέσβη. Κατά το διάστημα της κάθειρξής του ο Πουκεβίλ προσπάθησε να μάθει την ελληνική γλώσσα, στην οποία και συνέθεσε στίχους εμπνευσμένος από την αγάπη του για την τουρκοκρατούμενη Ελλάδα, συγγράφοντας αναμνήσεις και εντυπώσεις από την Πελοπόννησο και μεταφράζοντας ακόμη και αρχαίους Έλληνες συγγραφείς. Μετά την απελευθέρωσή του επέστρεψε στο Παρίσι, όπου εγκαταλείποντας πλέον την ιατρική επιδόθηκε στη συγγραφή και έκδοση του πρώτου μεγάλου έργου του «Ταξίδια εις Μωρέα, Κωνσταντινούπολιν, Αλβανίαν και πολλά άλλα μέρη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τα έτη 1798-1801». Το έργο αυτό εκδόθηκε το 1805 κάνοντας ιδιαίτερη αίσθηση και σημειώνοντας επιτυχία. Ο Πουκεβίλ το αφιέρωσε στον Αυτοκράτορα Ναπολέοντα, οπότε ο Ναπολέων τον διόρισε γενικό πρόξενο παρά τον Αλή πασά στα Ιωάννινα, με τον οποίο ο Πουκεβίλ δημιούργησε ισχυρές σχέσεις. Εκεί παρέμεινε από το 1805 μέχρι το 1815, όταν ανακλήθηκε με την αποκατάσταση της Βασιλείας στη Γαλλία. Το 1814 ο Φ. Πουκεβίλ διορίστηκε πρόξενος στην Πάτρα, όπου βρισκόταν ο αδελφός του Ούγος (Hugues). Το 1816 επέστρεψε στη Γαλλία όπου και παρέμεινε μόνιμα, ενώ στη θέση του προξένου τον αντικατέστησε ο αδελφός του, ο οποίος πρόσφερε ιδιαίτερες υπηρεσίες κατά την Επανάσταση του 1821, προσφέροντας και την οικία του ως καταφύγιο για πολλούς κατατρεγμένους Έλληνες. Στη Γαλλία ο Φρανσουά συγγράφει το δεύτερο πολύκροτο πεντάτομο έργο του «Ταξίδιον εις Ελλάδα» περιγράφοντας την άλλοτε χώρα και αυτή τη σύγχρονη με τα ήθη και έθιμα των κατοίκων με το οποίο και συνέδεσε πλέον το όνομά του με την περίοδο αυτή της ελληνικής ιστορίας. Το 1824 εκδίδει την τετράτομη «Ιστορία της αναγεννήσεως της Ελλάδος» με αφήγηση γεγονότων της περιόδου 1740 μέχρι 1824. Τις πληροφορίες άντλησε από εκθέσεις και επιστολές, κανονικές και κρυπτογραφημένες, που λάβαινε από τον αδελφό του Ούγο. Ο τελευταίος έμεινε στην Πάτρα μέχρι το 1822. Μέσω του λαμπρού αυτού έργου του άνοιξαν για τον Φ. Πουκεβίλ οι πύλες της Γαλλικής Ακαδημίας. Το 1835 ακολούθησε η έκδοση νέου ιστορικού συγγράμματος με τον τίτλο «Ιστορία και περιγραφή της Ελλάδος», εξίσου σπουδαίου έργου.

Το σημαντικό συμπέρασμα αυτής της περιγραφής είναι η επιβεβαίωση της ύπαρξης της πετρογέφυρας του Πασά με τα έξι τόξα ανοίγματα την περίοδο 1798-1801.

VOYAGE DANS LA GRÈCE,

COMPRENANT

La description ancienne et moderne de l'Épire, de l'Illyrie grecque, de la Macédoine Cisaxienne, d'une partie de la Triballie, de la Thessalie, de l'Acarnanie, de l'Étolie ancienne et Épiète, de la Locride Hespérienne, de la Doride, et du Péloponèse; avec des considérations sur l'archéologie, la numismatique, les mœurs, les arts, l'industrie et le commerce des habitants de ces provinces;

PAR F. C. H. L. POUQUEVILLE,

Ancien consul-général de France près d'Ali, pacha de Janina; correspondant de l'Académie royale des Inscriptions et Belles-Lettres de l'Institut de France; de l'Académie Ionienne de Corcyre; etc.

OUVRAGE ORNÉ DE FIGURES, ET ENRICHÉ DE CARTES GÉOGRAPHIQUES
DRESSÉES PAR M. BARBIÉ DU BOGAGE, DE L'INSTITUT DE FRANCE.

TOME DEUXIÈME.

A PARIS,

CHEZ FIRMIN DIDOT, PÈRE ET FILS,

LIBRAIRES, RUE JACOB, N° 24.

MDCCXX.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ
ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

Management system as per
ISO 9001 : 2015
Quality Management Systems-Requirements

ΔΙΑΤΑΞΗ
ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ

13

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ
ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝ

Management system as per
ISO 9001 : 2015
Quality Management Systems-Requirements

ΔΙΑΤΑΞΗ
ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ

14

Après avoir pris les renseignements qui m'étaient nécessaires sur la partie de la Macédoine qui confine avec le mont Olympe, je partis de Chatista, afin de rentrer dans l'Épire, en remontant le Rhédias, où Vénétyco jusqu'à ses sources dans le Pinde. D'après ce plan, mon chemin me conduisait de nouveau par Gréveno; et nous partîmes, en laissant à gauche le sentier de Cojani, pour traverser les vastes vignobles qui couvrent la rive gauche de l'Haliacmon. Je vis, au bout d'une lieue et un quart de chemin, Janco, village de quatre-vingts familles turques bardariotes, situé à sa rive droite; et une lieue plus bas,

(1) Église de Berrhéa est comptée parmi les métropoles de l'orient avant l'année 347. V. OR. CHRIST.

(2) Une lieue et demie de la rivière de Caraveria, Lachana village de quarante familles bulgares; quatre lieues et demie de là jusqu'au pont du Vardar, r khan, poste de dervendgis, lieu de péage.

nous passâmes le fleuve sur un pont en pierre de cinq arches d'inégale grandeur. Une longue inscription turque porte qu'il fut construit par un romili-valicy, en action de grace de ce qu'une de ses femmes avait été miraculeusement sauvée des eaux de l'Haliacmon, dans lequel elle était tombée; aussi ne lui donne-t-on maintenant d'autre nom que celui de pont du Pacha.

A peu de distance, notre caravane s'arrêta au khan de Gréveno, et presque en face, je vis rassemblés dans une grande caverne une bande de Bohémiens orpailleurs occupés à faire le triage des paillettes d'or qu'ils avaient ramassées dans le fleuve. Quoique fort réservés, je recueillis de leurs aveux des documents assez précis pour me permettre de croire qu'on pourrait, avec quelques soins, retrouver les mines dont les eaux de l'Haliacmon entraînent avec elles un détritüs très-considérable. Enfin du pont du Pacha, nous mîmes quatre heures pour arriver à Gréveno, où, cette fois, je résolus de ne séjourner que le temps nécessaire pour obtenir des chevaux de poste et des guides capables de me conduire dans l'Épire, en parcourant une route qui n'est connue et fréquentée que par les Grecs du pays.

A brief translation into English

After having taken information that was necessary to me about the area of Macedonia which lies next to Mt. Olympus I left Siatista in order to re-enter Ipiros again climbing Rhedias, till the springs of river Veneticos at Mt, Pindos. With this plan my path led me again through Grevena leaving at the left side the path to Kozani and crossing the vast vine fields which cover the left bank of the Aliakmon. I reached at the end of a distance of 6.0 km Janco, a village of 80 Turkish bardariotes families situated at right bank. 4.8 km further down we passed the river over a stone-bridge of five (5) arches of unequal size. A long Turkish inscription says that it was constructed by a Romili-Valeshi in gratitude for the fact that one of his wives had been miraculously saved from the waters of the Aliakmon in to which she had fallen. Therefore, no-one gives it any other name now than the Bridge of Pasha. At a short distance our caravan stopped at the Khan of Grevena and almost opposite I saw a group of gold-seekers Bohemians gathered together in a large cavern busy shaking in the gold collecting baskets the stuff that they had collected from the river. In spite of being reserved, I gathered from what they said accurate enough information to permit me to believe that one could with care establish the location of the mines from where the waters of the Aliakmon brought in its flow a very considerable effluence. Eventually, from the Pasha bridge we took four hours to get to Grevena where this time I resolved to stay no longer than the time necessary to get post horses and guides capable of leading me into Ipirus following a route which is not known and frequented only by local Greeks.

Μια σύντομη μετάφραση

Με βάση τις πληροφορίες για την περιοχή της Μακεδονίας που βρίσκεται κοντά στο όρος Όλυμπος αναχώρησα από την Σιάτιστα με σκοπό να φθάσω στις πηγές του ποταμού Βενέτικου στην οροσειρά της Πίνδου. Με αυτό το σχέδιο η διαδρομή μου με οδηγούσε προς τα Γρεβενά, αφήνοντας αριστερά την διάβαση για την Κοζάνη ταυτόχρονα διασχίζοντας εκτεταμένους αμπελώνες που κάλυπταν τις αριστερές πλαγιές κοντά στις όχθες του ποταμού Αλιάκμονα. Μετά από 6.0 χλμ. φθάσαμε στην Γιάνκοβη, ένα χωριό με Τουρκικό πληθυσμό που βρίσκεται στην δεξιά όχθη του ποταμού. Μετά από 4.8χλμ διασχίσαμε το ποτάμι πάνω από μια πέτρινη γέφυρα αποτελούμενη από πέντε (5) τόξα που είναι άνισα μεταξύ τους. Μια εκτεταμένη επιγραφή στα τουρκικά αναφέρει ότι η γέφυρα κτίστηκε από ένα υψηλό Οθωμανό αξιωματούχο (πιθανόν διοικητή της Ρούμελης) στην προσπάθειά του να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του για την σωτηρία μιας από τις γυναίκες του που έπεσε μέσα στα νερά του Αλιάκμονα. Εκ τούτου, όλοι αναφέρονται στην συγκεκριμένη γέφυρα ως την «Γέφυρα του Πασά». Σε πολύ κοντινή απόσταση η συνοδεία μας σταμάτησε στο Χάνι των Γρεβενών και σχεδόν απέναντι είδα μια ομάδα από χρυσοσυλλέκτες Ρομά που ήταν συγκεντρωμένοι σε ένα βαθούλωμα και έσειαν στα ταψιά τους το περιεχόμενο που είχαν μαζέψει από το ποτάμι. Παρά την διστακτικότητά τους, με βάση τα λεγόμενά τους νομίζω ότι έχω αρκετή πληροφόρηση που θα επιτρέψει να προσδιοριστεί η τοποθεσία της στρωματογραφίας από όπου τα νερά του Αλιάκμονα μεταφέρουν αυτές τις φερτές ύλες. Τελικά, από την γέφυρα του Πασά και μετά από τέσσερις ώρες φθάσαμε στα Γρεβενά όπου αυτή τη φορά αποφάσισα να μην παραμείνω περισσότερο χρόνο από ότι χρειάζεται κανείς για να βρει κατάλληλα άλογα και οδηγούς για την πορεία μου προς την Ήπειρο ακολουθώντας μια διαδρομή που είναι γνωστή μόνον στου γηγενείς.

Δ) Υπάρχει η έκθεση από τον ταγματάρχη του Ελληνικού στρατού Νικόλαο Θ. Σχινά που τυπώθηκε το 1886. Ο Ν. Σχινάς εστάλη με μουσική αποστολή από την Ελληνική κυβέρνηση της εποχής για να περιγράψει την περιοχή της Μακεδονίας και κάνει αναφορά στην ύπαρξη της λίθινης γέφυρας, ως λειτουργούσας την ημερομηνία της παρουσία του στην περιοχή η οποία δεν καταγράφεται. Μπορεί να υποθεθεί ότι η ημερομηνία αυτή είναι αρκετούς μήνες πριν από την εκτύπωση όλου του υλικού από το Υπουργείο Στρατιωτικών, δηλαδή πιθανόν το 1885 ή ενωρίτερα. Την λίθινη αυτή γέφυρα, που ο Ν.Θ. Σχινάς την τοποθετεί μετά το χωριό Γιάνκοβη με την ονομασία «Πασσά Κιουμπρουσού», την περιγράφει ότι έχει 4 τόξα και ένα μεγάλο στην μέση. Προφανώς, παρέλειψε να δει ένα από τα μικρά τόξα (μάλλον το πρώτο της Δυτικής όχθης).

Νικόλαος Θ. Σχινάς, «Όδοιπορικά Σημειώσεις».

Διάγραμμα της λίμνης Κωπαΐδος με των παρ' αυτή λιμνών και των πέριξ, Σχινάς, Νικόλαος Θ., 1883
κλικ στο χάρτη για μεγέθυνση

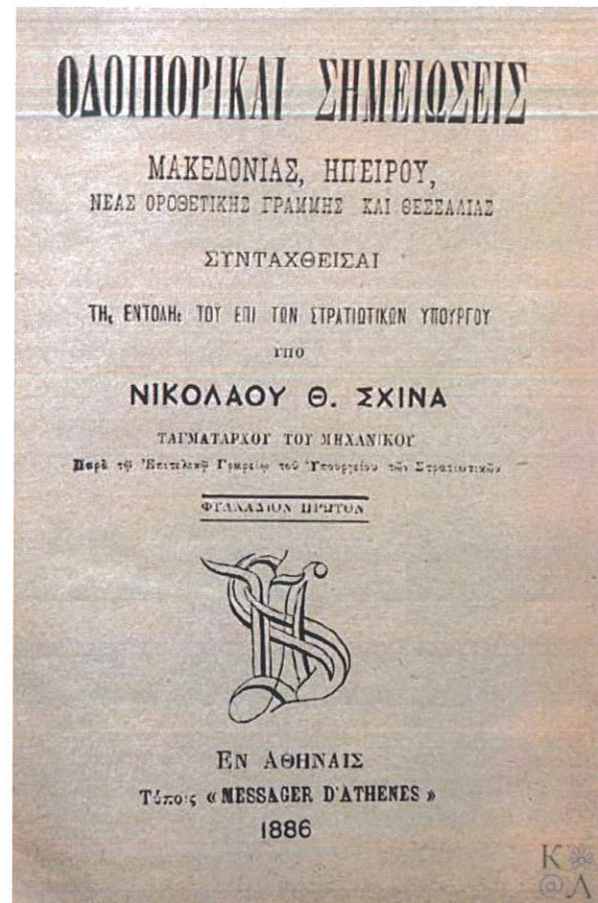
Ο Νικόλαος Θ. Σχινάς, αξιωματικός του Μηχανικού, περιόδευσε στη Θεσσαλία, Ήπειρο και Μακεδονία και οι πληροφορίες, που συνέλεξε, εκδόθηκαν στην Αθήνα, σε 4 τόμους (1886-1897) με δαπάνη του Υπουργείου των Στρατιωτικών (ή περιοδεία του στην Ήπειρο εκδόθηκε στην Αθήνα το 1897 από το τυπογραφείο του Υπουργείου των

Στρατιωτικών με τίτλο «Όδοιπορικόν Ήπειρου»). Το έργο έχει συνταχθεί με τη μορφή σημειώσεων για στρατιωτικούς σκοπούς.

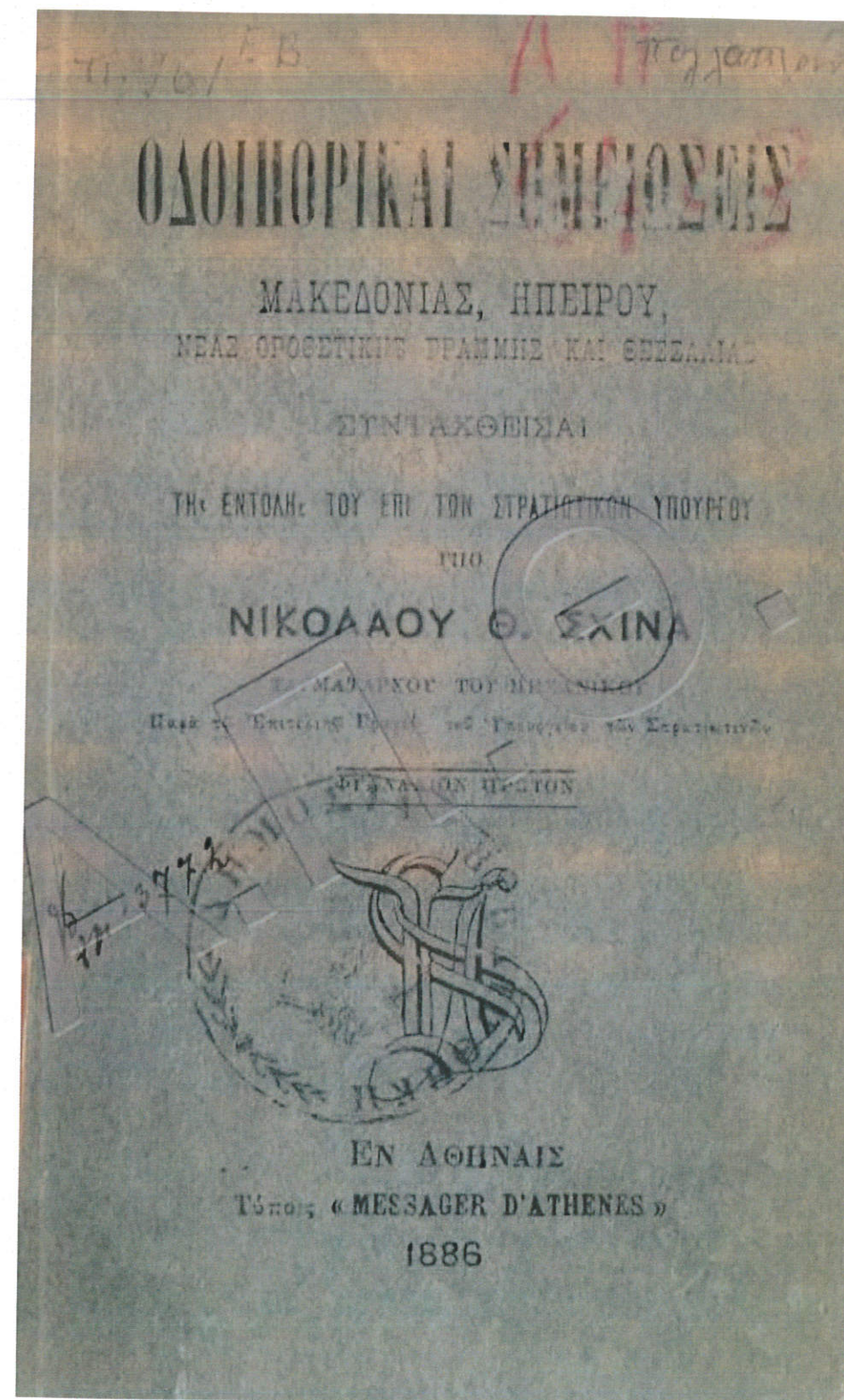
Ο Ταγματάρχης του Μηχανικού Νικόλαος Θ. Σχινάς γεννήθηκε το 1844. Κατά τό διάστημα 1886-1887 διετέλεσε Ταγματάρχης του Μηχανικού στο Επιτελικό Γραφείο του Υπουργείου των Στρατιωτικών, (Τχης ΜΧ) στο Επιτελείο του Τρίτου Αρχηγείου, Διοικητής του Β' Τάγματος του Μηχανικού, ενώ στα 1897 είχε ήδη προαχθεί στον βαθμό του Αντισυνταγματάρχη ΜΧ. Κατά την ίδια περίοδο εκλέγεται Βουλευτής Βόλου. Αργότερα προήχθη στο βαθμό του Συνταγματάρχη και το 1909 υπηρέτησε με το βαθμό αυτόν ως Διοικητής στην Σχολή Ευελπίδων. Πέθανε το 1912. Με εντολή του Έλληνα Υπουργού των Στρατιωτικών επισκέφθηκε («περιηγήθηκε») ως κατάσκοπος τις τουρκοκρατούμενες περιοχές της Θεσσαλίας-Ηπείρου-Μακεδονίας. (<https://grivanews.wordpress.com/2019/03/20>)

Συνταγματάρχης ΣΧΙΝΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Ἀπὸ τῆς παρὰ τὸ χωρίον Τραπεζίτσα μετὰ τοῦ ἀνωτέρω συμβολῆς ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων, παρίρρεται τοῦ ἀριστεροῦθεν χωρίου Γιάνκοβο, μεθ' ὃ εἰς 3/4 τῆς ὥρας διέρχεται ὑπὸ λιθίνην γέφυραν, ἔχουσιν τέσσαρα μικρὰ τόξα καὶ ἐν μέγα εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, καὶ καλουμένην Πασσᾶ Κλουπρουσοῦ ὡς καὶ τοῦ χωρίου Γχοστόμι, ἐπὶ τῆς συγκοινωνίας τοῦ ὁποίου μετὰ τῶν Γρεβενῶν ὑπάρχει περατασίᾳ, τὸν χειμῶνα μόνον ἐργαζομένη, μεθ' ἣν συμβάλλει ἔτι-ρος παραπόταμο; ὁ τῶν Γρεβενῶν, Σερῖνι, ὅστις ἐπίσης σχηματίζεται ἐκ δύο κλάδων, συναντωμένων παρὰ τὴν πόλιν τῶν Γρεβενῶν, καὶ ἔχόντων τὰς πηγὰς τῶν εἰς τὰς κορυφὰς Γχορούττα καὶ προφήτην Ἥλιαν (τῶν Γρεβενῶν) παρὰ τὰ χωρία Ραδοσίμισττα καὶ Μαυρονίτζι. Καὶ τούτων ὁ μὲν ἀριστερὸς κλάδος διέρχεται διὰ τοῦ χωρίου Κυρᾶ-Καλῆς καὶ τῆς πόλεως τῶν Γρεβενῶν, τὴν ὁποίαν διαχωρίζει εἰς δύο συνοικίας, τὴν πρὸς βορρᾶν καλουμένην Καλαμπᾶ καὶ τὴν πρὸς νότον Βαρόσι (ἔχουσιν τὴν ἐπισκοπὴν καὶ 20 χριστιανικὰς οἰκίας) καὶ συγκοινωνούσας διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου λιθίνης γεφύρας (σελ. 9).

μδ'

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ραι δύο γέφυραι, ή μὲν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τοῦ χωρίου Πανάρη πρὸς Λειψίστην καὶ Χρούπισταν, ή δὲ ἐπὶ τῆς συγκοινωνίας τῶν χωρίων Τσοῦργι καὶ Λοκόμ. Ἀπὸ τῆς παρὰ τὸ χωρίον Τραπεζίτσα μετὰ τοῦ ἀνωτέρου συμβολῆς ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων, παρίρχεται τοῦ ἀριστερόθεν χωρίου Γίνκοβο, μεθ' ὃ εἰς $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας διέρχεται ὑπὸ λιθίνην γέφυραν, ἔχουσαν τέσσαρα μικρὰ τόξα καὶ ἓν μέγα εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, καὶ καλουμένην Πισσά Κιουπροσουῦ ὡς καὶ τοῦ χωρίου Γχοστόμι, ἐπὶ τῆς συγκοινωνίας τοῦ ὁποίου μετὰ τῶν Γρεβενῶν ὑπάρχει περατοριζία, τὸν χειμῶνα μόνον ἐργαζομένη, μεθ' ἣν συμβάλλει ἕτερος παραπόταμος ὁ τῶν Γρεβενῶν, Σερῖνι, ὅστις ἐπίσης σχηματίζεται ἐκ δύο κλάδων, συνανωμένων παρὰ τὴν πόλιν τῶν Γρεβενῶν, καὶ ἔχοντων τὰς πηγὰς τῶν εἰς τὰς κορυφὰς Γχοροῦτα καὶ προσηπὴν Ἠλίαν (τῶν Γρεβενῶν) παρὰ τὰ χωρία Ραδοσνίστα καὶ Μαυρονιά. Καὶ τούτων ὁ μὲν ἀριστερὸς κλάδος διέρχεται διὰ τοῦ χωρίου Κυρὰ-Καλῆς καὶ τῆς πόλεως τῶν Γρεβενῶν, τὴν ὁποίαν διαχωρίζει εἰς δύο συνοικίας, τὴν πρὸς βορρᾶν καλουμένην Καλαμπᾶ καὶ τὴν πρὸς νότον Βαρόσι (ἔχουσαν τὴν ἐπισκοπὴν καὶ 20 χριστιανικὰς οἰκίας) καὶ συγκοινωνούσας διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ κλάδου τούτου λιθίνης γεφύρας (σελ. 9). Εἰς $1\frac{1}{2}$ ὥρας ὡς ἔγγιστα ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἀνωτέρου συμβολῆς δέχεται ὁ κατερχόμενος Ἀλιάκμων καὶ αὖθις ἐκ δεξιῶν τὸν ποταμὸν Βενέτικον ἢ Βελονιά (σελ. 3, 8, 12).

Ὁ παραπόταμος οὗτος σχηματίζεται ἐκ τριῶν κλάδων, ὧν ὁ μὲν πρῶτος πρὸς ἀριστερὰ πηγᾶζων παρὰ τὸ χωρίον Φιλιππατοὶ (3 ὡς ἔγγιστα ὥρας ἀπέχον τῆς Σαμαρίνας) καὶ παρερχόμενος τῶν χωρίων Ἀδδέλλας, Περιβολίου καὶ Τίστας ἔχει δύο λιθίνους γεφύρας, μίαν μὲν κατὰ τὸ μέσον τῆς συγκοινωνίας τῶν χωρίων Τίστας καὶ Περιβολίου, ἑτέραν δὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Περιβόλι, ὃ δὲ δεύτερος ἀπὸ τὴν μεσημερινῶς

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΙΝΑΞΗΣ ΤΗΣ ΠΕΤΡΟΓΕΦΥΡΑΣ ΤΟΥ ΠΑΣΑ

14 Απριλίου 1941 και ὥρα 9 π.μ.

Η "Μάχη της Βέβης" ή η "Μάχη του Κλειδίου" ὅπως κατονομάζεται στα διάφορα ιστορικά βιβλία αναφέρεται στην εκστρατευτική δύναμη που μεταφέρθηκε στην Ελλάδα από το μέτωπο της Βόρειας Αφρικής στο πλαίσιο συμφωνίας μεταξύ της Ελληνικής κυβέρνησης και της κυβέρνησης της Μεγάλης Βρετανίας με σκοπό να αντισταθεί σε επικείμενη εισβολή των Γερμανικών δυνάμεων στην Ελλάδα στις αρχές της άνοιξης του 1941. Σχετικές πληροφορίες αναφορικά με αυτό το ιστορικό υπόβαθρο περιλαμβάνονται σε διάφορα βιβλία ιστορίας μεταξύ των οποίων συνοπτικά και στα απομνημονεύματα για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο του Ουίνστον Τσώρτσιλ.

Αυτή η εισβολή των Γερμανικών δυνάμεων στην Ελλάδα, με την κωδική ονομασία «Επιχείρηση Μαρίτα», εκκίνησε στις 6 Απριλίου του 1941 με τις Γερμανικές δυνάμεις να επιτίθενται ταυτόχρονα μέσω της Βουλγαρίας και της Γιουγκοσλαβίας σε μια στρατιωτική επιθετική κίνηση εν είδη τανάλιας με σκοπό να αποκόψει τις Ελληνικές δυνάμεις που πολεμούσαν τις Ιταλικές δυνάμεις εντός του Αλβανικού εδάφους, με μια συνεχή νικηφόρα πορεία από τις 28 Οκτωβρίου 1940, ὅποτε η Ιταλία κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Ελλάδος. Οι συμμαχικές δυνάμεις που ήρθαν σε βοήθεια της Ελλάδος ήταν πολύ λιγότερες των προσδοκιών, αποτελούμενες από Βρετανικές, Αυστραλιανές, Νέο-Ζηλανδικές, Κυπριακές και Παλαιστινιακές στρατιωτικές μονάδες που άρχισαν να καταφθάνουν τον Μάρτιο του 1941 στο πλαίσιο της κωδικής ονομασίας LUSTRE or 'W' Force, που ονομάστηκε με βάση τον στρατιωτικό διοικητή της Στρατηγό Μείτλαντ Γουίλσον. Από τους 65,532 άνδρες των συμμαχικών δυνάμεων που ήρθαν στην Ελλάδα το μεγαλύτερο τμήμα τους προέρχονταν από την Αυστραλία και την Νέα Ζηλανδία με ένα άλλο μέρος να είναι τμήματα υποστήριξης εκτός από την Βρετανική Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία. Όλες αυτές οι δυνάμεις μαζί με τις αντίστοιχες Ελληνικές στρατιωτικές μονάδες προσπάθησαν να δημιουργήσουν την γραμμή αμύνης που σε μεγάλο μέρος σχηματίζουν οι ορεινοί όγκοι Νότια του ποταμού Αλιάκμονα με αρχή τις υπώρειες του Ολύμπου στο πέρασμα μεταξύ του Ολύμπου και των Πιερίων ή μεταξύ των Πιερίων και του Βερμίου μέχρι το Δυτικότερο τμήμα του Αλιάκμονα δημιουργώντας γραμμές αμύνης στα περάσματα των Σερβίων, της Σιατίστης, της Κλεισούρας και του Πισοδερίου. Το πέρασμα του Κλειδίου ήταν σημαντικής στρατηγικής σημασίας καθώς η επιτυχημένη προάσπισή του θα εμπόδιζε την εύκολη προώθηση των Γερμανικών δυνάμεων προς Νότο, αφού οι Γερμανικές Τεθωρακισμένες Μεραρχίες είχαν βρει μικρή αντίσταση από τις Γιουγκοσλαβικές δυνάμεις και κατευθύνονταν Νότια προς την Φλώρινα, μέσω του υψιπέδου του Μοναστηρίου, και από εκεί μέσω του περάσματος του Κλειδίου στο οροπέδιο της Κοζάνης. Το πέρασμα του Κλειδίου βρίσκεται Βόρειο-Δυτικά της κωμόπολης του Αμυνταίου σε σχετικά μικρή απόσταση (δες σχετικό χάρτη). Από το οροπέδιο της Κοζάνης η προώθηση προς Νότο θα επιτυγχάνονταν με επιθέσεις στην αμυντική γραμμή του Αλιάκμονα είτε μέσω της διάβασης Σερβίων-Ελασσόνας είτε της διάβασης Γρεβενών - Καλαμπάκας ὡστε φθάνοντας στην πεδιάδα της Θεσσαλίας να συνεχίσουν για την κατάληψη της υπόλοιπης Ελλάδας και της πρωτεύουσας της Αθήνας. Οι αμυνόμενες συμμαχικές και Ελληνικές δυνάμεις προσπάθησαν στην μάχη του Κλειδίου και στην αρματομαχία του Αμυνταίου που διεξήχθησαν στις 10 και 11 Απριλίου του 1941 να καθυστερήσουν την προώθηση των Γερμανικών δυνάμεων ὡστε να δοθεί χρόνος να ισχυροποιηθεί η αμυντική γραμμή του Αλιάκμονα.

Οι Γερμανικές δυνάμεις είχαν την υποστήριξη υπέρτερων δυνάμεων που τις αποτελούσαν ισχυρές τεθωρακισμένες μονάδες καθώς και υπέρτερη αεροπορική υποστήριξη και έτσι υπερκέρασαν την αντίσταση του συμμαχικού εκστρατευτικού σώματος που αναγκάστηκε να υποχωρήσει προς Νότο

προσπαθώντας ταυτόχρονα να καθυστερήσει την προέλαση των Γερμανών. Μια από τις προς Νότο διαβάσεις όπως προαναφέρθηκε είναι αυτή που μετά το πέρασμα της Σιάτιστας οδηγεί προς Γρεβενά-Μετέωρα-Καλαμπάκα και εκεί στην πεδιάδα της Θεσσαλίας. Αμέσως μετά το πέρασμα-στενωπό της Σιάτιστας (Μπουγάζι) ήταν κτισμένη η Πέτρο-γέφυρα του Πασά που επέτρεπε την διέλευση πάνω από τον ποταμό Αλιάκμονα. Αυτή η γέφυρα αναπνύθηκε με εκρηκτικά από τις συμμαχικές δυνάμεις ώστε να διασφαλιστεί η υποχώρησή τους και να καθυστερήσει η προώθηση των Γερμανών (δες τον χάρτη στο τέλος του παρόντος). Οι ηρωικές προσπάθειες των συμμαχικών και Ελληνικών δυνάμεων εναντίον των Γερμανών εισβολέων συνεχίστηκε σε όλη την ηπειρωτική Ελλάδα με επίλογο την μάχη της Κρήτης (20 Μαΐου έως 1η Ιουνίου 1941). Μετά από αυτή την μάχη όλες οι συμμαχικές δυνάμεις αποσύρθηκαν από την Ελλάδα και ακολούθησαν τα σκοτεινά χρόνια της κατοχής της Ελλάδας από τις Γερμανικές, Ιταλικές και Βουλγαρικές κατοχικές δυνάμεις μέχρι την απελευθέρωση τον Σεπτέμβριο του 1944.

HISTORICAL BACKGROUND LEADING TO THE DEMOLITION OF PASHA STONE BRIDGE. 14th April 1941 και ώρα 9 π.μ.

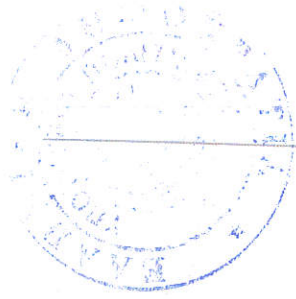
"The battle of Vevi" or the "Battle of Kleidi" as it is named in the various history books involved mainly military expedition forces that were transported to Greece from North-Africa under the agreement signed between the Greek and the British Government to resist German invasion of Greece expected to take place at the beginning of spring 1941. Information on the wider historical background can be found in relevant books. Between those a concise summary is include on the "World War Two" by Winston Churchill.

This invasion of Greece by the Germans, codenamed 'Operation Marita', commenced on 6th April 1941, when Germans troops simultaneously attacked Greece through Bulgaria and Yugoslavia in a pincer movement designed to encircle the Greek troops fighting the Italians on the Albanian front, as a result of Italy's declaration of war on Greece on 28 October 1940. The allies sent a token force of British, Australian, New Zealand, Cypriot and Palestinian troops to aid Greece that was already fighting victoriously the Italian troops inside Albanian territory. These allied forces began arriving in March 1941 under the code name - LUSTRE or 'W' Force, named after its Commander, British Major General Maitland Wilson. Of the 65,532 allied soldiers sent to Greece, the largest number of fighting troops came from Australia and New Zealand, the others were support troops, apart from one British Armoured Brigade. They joined the Greek troops and tried to create a defense line following in its largest part Aliakmon River from the Aegean sea, near the Mountain Olympous Pass, then through the mountain passes between Mt. Pieria and Vermion till the upper part Aliakmon river by defending the passes of Servia, Siatista, Kleisoura and Pisoderi. The Kleidi pass was of strategic importance in order to prohibit an easy advance of the German troops from the Monasteri plane (then in Yougoslavia) to the Kozani Plateau. The Kleidi pass is located at the North of Greece near the town of Amynteon. Enclosed is a copy of Google map extract which shows the various locations connected to the above battleground in some detail as they stand now. The names have not changed since then. From the Kozani Plateau and through the Servia-Elassona or the Siatista-Grevena-Kalampaka crossings the road to the rest of Greece and its capital Athens would be wide open. The defending allied troops tried in the battle of Kleidi, that lasted from the 10th till the 12th of April 1941, to delay this advance of the German forces in order to gain time for preparing the defenses of the Aliakmon River front.

The German troops were supported by heavy armored-tank divisions and numerous airplanes and the allied troops were forced to withdraw towards the South delaying at the same time the advance of the German forces. One of these passes goes through the towns of Kozani-Siatista and Grevena leading eventually to Meteora-Kalampaka and the plane of Thessaly. This pass is marked on the attached maps. An arch stone bridge located near the town of Siatista was demolished during the movement of the remaining allied troops through this route in order to delay the advancing German forces. The exact location of this bridge is also shown in the map that is presented at the end of this Appendix.

The heroic efforts of the Greek and the Allied forces against this German forces advancement continued throughout the mainland Greece and had as its conclusion the battle of Crete (20th of May to 1st June 1941). After that all the Allied forces evacuated Greece being followed by the darkest occupation period by German, Italian and Bulgarian occupation forces till Greece was liberated again on September 1944.

Χαρακτηρισμός της Λιθόκτιστης Γέφυρας του Πασά ως Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο στις 18 Ιουνίου του 1990.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΑΘΗΝΑ 18 ΙΟΥΝΙΟΥ 1990	ΤΕΥΧΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΦΥΛΛΟΥ 358
--------------------------	----------------	-----------------------

Αριθ. ΥΠΠΟ/ΑΡΧ/Β1/Φ36/6303/149 (14)
Κήρυξη ως ιστορικού και διατηρητέου μνημείου της λιθόκτιστης γέφυρας του Αλιάκμωνα στη θέση «Γεφύρια» της Κοινότητας Κοκκινιάς Ν. Γρεβενών.

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Έχοντας υπόψη:

1. Την Υ.Α. ΥΠΠΟ/ΓΝΟΣ/1872/15.1.90 (ΦΕΚ 35/Β'/25.1.90) για μεταβίβαση αρμοδιοτήτων Υπουργού και δικαιώματος υπογραφής «με εντολή Υπουργού» στον Ειδικό Γραμματέα Διοικητικού Τομέα Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠΠΟ.
2. Τις διατάξεις του Κ.Ν. 5351/32 «περί Αρχαιοτήτων» (άρθρο 5).
3. Την ομόφωνη γνωμοδότηση του Τοπικού Συμβουλίου Μνημείων Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας (πράξη 148η/23.1.90), αποφασίζουμε:

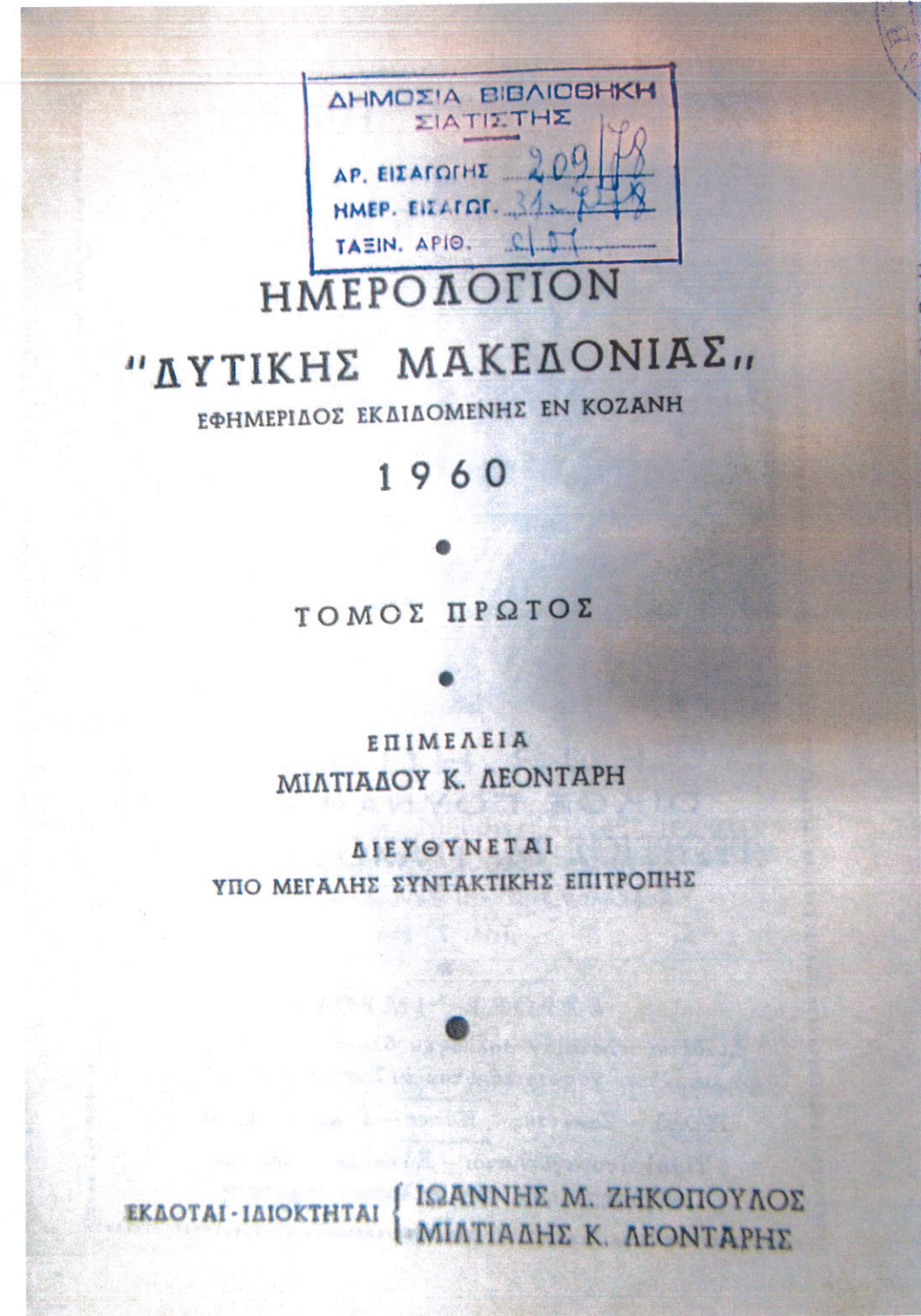
Τον χαρακτηρισμό της λιθόκτιστης γέφυρας του Αλιάκμωνα γνωστής ως «γέφυρα του Πασά» στη θέση Γεφύρια της Κοινότητας Κοκκινιάς Γρεβενών, ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο με ζώνη προστασίας 200 μ. γύρω από αυτήν.

Πρόκειται για μνημειακό έργο παλαιότερο του 19ου αι., από το οποίο σώζονται έξι κύρια τόξα και τέσσερα δευτερεύοντα.

Η απόφαση αυτή να δημοσιευτεί στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

Αθήνα, 25 Απριλίου 1990

Με εντολή Υπουργού
Ο Ειδικός Γραμματέας
ΑΝ. ΗΛΙΑΔΑΚΗΣ

Το γεφύρι του Πασά εις Αλιάκμονα (παρά την Σιάτισταν).
Το γεφύρι ἀνετινάχθη κατὰ τῷ 1941 ὑπὸ τῶν ὑποχωρούντων Ἀγγλων.

Το γεφύρι του Πασά πριν το 1941. (Αρχείο Σιατιστέων μνήμη. Λεύκωμα του Συλλόγου Σιατιστέων Θεσσαλονίκης 1972.).

Το γεφύρι του Πασά στον Αλιάκμονα. Ιστορία και παράδοση / κατά Δρόσος, Χρήστος Δη-
μοσίευση: Γρεβενά, 2007

Διαθεσιμότητα: Διαθέσιμα αντίτυπα: Βιβλιοθήκη Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (1)

Στην έκδοση αυτή στην σελίδα 19 αναφέρονται και τα ακόλουθα:

Και για τα υλικά η παράδοση, όπως διασταυρώσαμε τις διάφορες εκδοχές της έχει τον λόγο της. Η γέφυρα κτίστηκε με χοντρό άμμο, παχιά ασβέστη με γιδόμαλλα, που όλα ανάμικτα έδωσαν ισχυρό συνεκτικό υλικό, ένα είδος κουρασάνι (αμμοκονιάμα), διαφορετικό από εκείνο των βυζαντινών με κονιορτοποιημένη κεραμίδα. Τις πέτρες άλλες απέσπασαν από τους παρόχθιους βράχους και άλλες κουβάλησαν από τη γύρω περιοχή. Οι θεμελιώσεις έγιναν βαθιές με σκληρές πέτρες και τα τόξα με φερτούς κοζανίτικους παρόλιθους. Ο πρωτομάστορας βρήκε το μπελά του με το βιαστικό Αλή που ήθελε να ιδεί γρήγορα υψωμένο το γεφύρι του, ενώ εκείνος προσπαθούσε να τον πείσει ότι για να γίνει στέρεο και να ακούγεται για αιώνες το όνομα του, έπρεπε να αφήσουν εύλογο χρόνο για να «βράσουν» τα υλικά, ώσπου να κουβαληθούν μια μια και οι κατάλληλες πέτρες και να πελεκηθούν με μαστοριά και τ' αγκωνάρια. Και έφυγε, λέει, για την Κωνσταντινούπολη. Και μετά το πέρασμα του αναγκαίου χρόνου

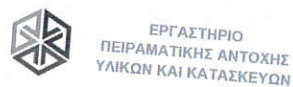

ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΡΙΒΕΝΗΣ

ΚΟΚΚΙΝΙΑ (ΣΟΥΜΠΙΝΟ) ΓΡΕΒΕΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

ΚΟΚΚΙΝΙΑ 2013

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ
ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝManagement system as per
ISO 9001 : 2015

Quality Management Systems-Requirements

ΔΙΑΤΑΞΗ
ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ

29

Γιάννης Τριβένης Σελ. 2-3

ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΟΥ ΠΑΣΑ

Στα όρια των νομών Γρεβενών και Κοζάνης (Δήμου Γρεβενών – Δήμου Βοΐου) και σε απόσταση 3,5 χλμ από το χωριό Κοκκινιά βρίσκεται πάνω στον Αλιάκμονα ποταμό ένα από τα ομορφότερα γεφύρια, αριστούργημα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, το γεφύρι του Πασά.

«Το όνομα Αλιάκμων είναι σύνθετο και προέρχεται από το άλς (άλας, θάλασσα) και από το άκμων (αμόνι). Μια αρχαία παράδοση λέει ότι όσα πρόβατα έπιναν νερό από τον Αλιάκμονα άλλαζαν χρώμα και γίνονταν λευκά. Η παράδοση αυτή επιβεβαιώνεται από μια καταγραφή του Λατίνου συγγραφέα Πλίνιου (23-79 μ.Χ.), που μεταφρασμένη από τα λατινικά, λέει: "Ωσαύτως εν Μακεδονία, όσοι θέλουσι να έχωσι πρόβατα λευκά άγουσιν εις τον Αλιάκμονα, όσοι δε μέλανα εις τον Αξιόν»36. Οι Τούρκοι τον έλεγαν Ιντζέ-καρά (ψηλός και μαύρος) και οι Σλάβοι Μπίστριτσα (γοργοπόταμος).

«Το γεφύρι του Πασά είχε έξι τόξα. όλα σήμερα είναι πεσμένα εκτός από το τελευταίο προς τα ανατολικά που είναι και το μικρότερο. Εκτείνεται σε διεύθυνση από δυτικά προς ανατολικά σε μήκος πάνω από 100 μ. Πριν την καταστροφή του ήταν το μεγαλύτερο σε μήκος αλλά και σε ύψος πέτρινο γεφύρι της Μακεδονίας. Το ύψος της μεσαίας καμάρας, που υψώνεται πάνω από τα νερά του Αλιάκμονα, ήταν πάνω από 15 μ. Από τα επτά βάθρα του γεφυριού, σώζονται σε καλύτερη, σχετικά, κατάσταση τα τρία ανατολικά του ποταμού, όπου μάλιστα σώζεται και ένα μικρό τμήμα του γεφυριού ακέραιο: η τελευταία καμάρα με τα δύο εκατέρωθεν βάθρα της. Στη δυτική όχθη του Αλιάκμονα σώζονται ερείπια από τα τέσσερα βάθρα. Τα ανοίγματα των αντίστοιχων τόξων είναι 6 μ. - 8,45 -15,60 μ. και το πάχος του μεγαλύτερου βάθρου 7 μ. Στα τρία βάθρα της δυτικής όχθης υπάρχουν προεξοχές στη βάση και στα δύο της ανατολικής ανακουφιστικές σπές οι οποίες, όπως προκύπτει από προπολεμικές φωτογραφίες του γεφυριού, υπήρχαν και στα τρία γκρεμισμένα βάθρα της δυτικής όχθης. Μόνο τα δύο ακρόβαθρα του γεφυριού δεν είχαν σπές, όπως συμβαίνει σ' όλα τα πέτρινα γεφύρια με - 62 - πολλά τόξα. Οι πέτρες είναι από σχιστόλιθο και ψαμμόλιθο (που αφθονούν στην περιοχή), στα θεμέλια και στα βάθρα, ενώ ψηλά στα τόξα από πωρόλιθο που είναι ελαφρότερος»31.

Κατά τον Λαμπρίδη18 το 1690 ανηγέρθει από τον Μαχμούτ πασά η γέφυρα γνωστή σαν το γεφύρι του Πασά επάνω από τον ποταμό Αλιάκμονα και κοντά στο χωριό Σούμπινο. Αυτός ο Ηπειρώτης συγγραφέας στο έργο του «Περί των εν Ηπείρου αγαθοεργημάτων» γράφει ότι μεταξύ των αγαθοεργημάτων στην επαρχία Γρεβενών υπάγονται δύο γέφυρες και ότι η μία εξ αυτών είναι: «Η εν τη θέσει «Σούμπινο» επωνομουμένη του Πασά, υφ' ήν διέρχεται ο Αλιάκμων και ην έκτισεν (1690) Μαχμούτ πασάς τις...» Διάφορα, κατά καιρούς γραφόμενα, ότι είναι της εποχής του Αλή Πασά (δηλαδή εκατό χρόνια νεότερο) δεν στηρίζονται σε γραπτές μαρτυρίες, ούτε καν σε προφορικές παραδόσεις.

Γιάννης Τριβένης Σελ. 4-5

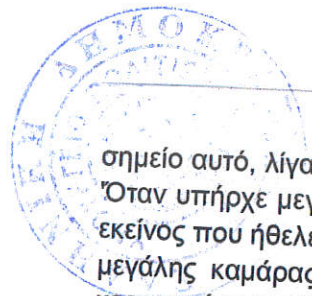
«Ενδιαφέροντα είναι τα όσα γράφει για το γεφύρι ο Στέργιος Μπαδέμας, μάστορας ο ίδιος και τεχνίτης του ξύλου, από το χωριό Ελεύθερο Γρεβενών: «Στη θέση που βρισκόταν το αριστούργημα της τέχνης, το γεφύρι του πασά και λίγο πιο κάτω, τη ροή του ποταμού την έκοβε ένας βράχος που δεν είχε και μεγάλο όγκο σε πάχος και τα νερά αφού κτυπούσαν πάνω στο βράχο έκαναν τον κύκλο στο κουλούρι, το ίσιωμα που υπάρχει σήμερα και το διασχίζει ο εθνικός δρόμος Κοζάνης - Γρεβενών, γύρω από το λοφίσκο «το σαμάρι» και έπεφταν στην ίδια κοίτη που εξακολουθεί και σήμερα. - 60 - Ο πασάς έβαλε τεχνίτες με φουρνέλα και λοστούς και έκοψαν το βράχο και το νερό πήρε τη ροή που έχει σήμερα και στο

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ
ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΤΟΧΗΣ
ΥΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΩΝManagement system as per
ISO 9001 : 2015

Quality Management Systems-Requirements

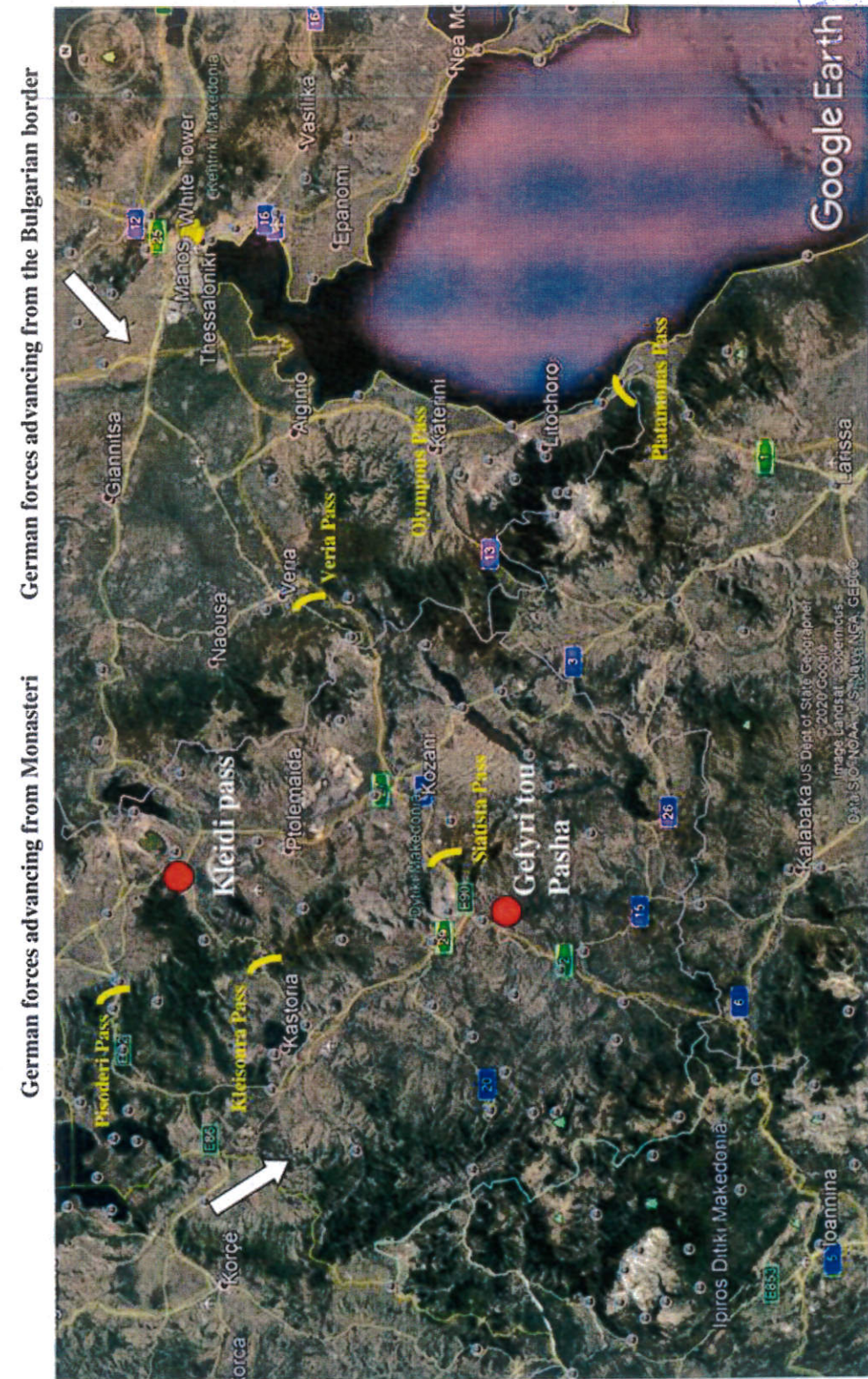
ΔΙΑΤΑΞΗ
ΤΕΧΝΗΤΩΝ ΣΕΙΣΜΩΝ

30

σημείο αυτό, λίγα μέτρα πιο πάνω, χτίσανε το γεφύρι του οποίου η κεντρική καμάρα είχε αρκετό ύψος. Όταν υπήρχε μεγάλη κατεβασιά νερού και επειδή το ποτάμι είναι ορμητικό, υπήρχε φόβος να ζαλιστεί εκείνος που ήθελε να το περάσει και να πέσει στα ορμητικά νερά του ποταμού. Γι' αυτό, στο κέντρο της μεγάλης καμάρας είχαν κρεμάσει μια καμπάνα, μικρή βέβαια και από το ζουμπούλι της ένα ξύλο κρεμασμένο με αλυσίδα. Μ' αυτόν τον τρόπο, όταν τα φουρτουνιασμένα νερά ανέβαιναν παράσερναν το ξύλο, εκείνο στη συνέχεια κουνούσε το ζουμπούλι και το ζουμπούλι κτυπούσε την καμπάνα, που με τους ήχους της έδινε την είδηση πως το γεφύρι είναι πολύ επικίνδυνο και δεν πρέπει να περάσει κανείς πάνω από τις καμάρες του»³¹.

Μια λαϊκή παράδοση για το γεφύρι του Πασά κατέγραψε ο Δημ. Λουκόπουλος (την συνέλεξε στο χωριό Παλιόκαστρο, που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα ανατολικά του γεφυριού) και δημοσίευσε στα «Σύμμεικτα Λαογραφικά Μακεδονίας» (Λαογραφία τ. 6ος, Αθήναις 1917): «Άμα χτίζανι του γκιουφύρ τ' Πασιά δε στέκιταν. Και τότε ου προτουμάστουρας έχτισι τ γ'νάϊκα τ για να σταθή, στήουσι του γκιουψύρ. Στη μεσ'ς τ μιγάλ' καμάρα είχανι κριμασμένου ένα κυπρί, κι λένι, άμα λαλούσι του κυπρί, χαλνούσι ου κιρός. Τό βαλαναυτό του κυπρί γιατί του ξέταζαν νια βουλά. Τώρα πάϊσι του κυπρί είν' μαναχά ο άλτσους. Στου γκιουφύρ αυτό δεν άψναν οι Τούρκ' να περνάη καένας καβάλλα' κι τς ν'φάδις τς κατέβαζαν»³¹.

German forces advancing from the Bulgarian border

German forces advancing from Monasteri

